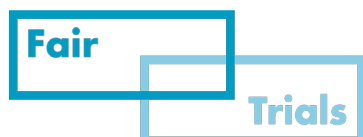

ODEPŘENÁ SPRAVEDLNOST: ROMOVÉ V SYSTÉMU TRESTNÍHO SOUDNICTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE

CHALLENGING DISCRIMINATION PROMOTING EQUALITY

Copyright: © Evropské centrum pro práva Romů (ERRC), únor 2023

Další informace o používání, sdílení a citování tohoto a dalších materiálů ERRC najdete na www.errc.org/permissions.

Výzkumníci: **Alexandra Dubová (Fórum pro lidská práva) a Michal Zálešák**

Redaktor: **Bernard Rorke**

Návrh obálky: **Sophio Datishvili**

Sazba: **Dzavit Berisha**

Fotografie na obálce: © **ERRC**

Tato zpráva je vydána v angličtině. Jedná se o jednu ze série zpráv o České republice, Slovensku, Srbsku a Severní Makedonii. Vznikla ve spolupráci s organizací Fair Trials. ERRC by tímto rádo poděkovalo všem, kteří se rozhovorů zúčastnili, zejména těm členům romské komunity, kteří tak štědře věnovali svůj čas a důvěru.

Adresa: Avenue de Cortenbergh 71, 4. patro, 1000 Brusel, Belgie

E-mail: office@errc.org

www.errc.org

PODPOŘTE ERRC

Evropské centrum pro práva Romů je organizace závislá na štědrosti individuálních dárců. Přispějte prosím na jeho budoucnost. Uvítáme jakékoli dary, které lze zasílat prostřednictvím PAYPAL na webových stránkách ERRC(www.errc.org, klikněte na tlačítko Přispět v pravém horním rohu domovské stránky) nebo bankovním převodem na účet ERRC:

Majitel bankovního účtu: **EVROPSKÉ CENTRUM PRO PRÁVA ROMŮ**

Název banky: **KBC BRUSSELS**

IBAN: **BE70 7360 5272 5325**

SWIFT kód: **KREDBEBB**

Obsah

Úvod	4
Metodika	8
Romové v České republice	10
Vnímání Romů veřejností	12
Veřejné zobrazování Romů	15
Vládní iniciativy zaměřené na boj proti diskriminaci Romů	18
Zastoupení Romů v systému trestního soudnictví	20
Příčiny nadměrného zastoupení	22
Policejní dohled	25
Státní zástupci	32
Soudci	33
Advokáti a právní zastoupení	35
Výsledky trestních řízení	39
Vazební stíhání	39
Trestání	39
Řetězení trestních příkazů	42
Možná řešení a slibné postupy	44
Oběti trestných činů z nenávisti	44
Policejní specializace	44
Školení	45
Etnické údaje	45
Doporučení romských respondentů	45
Závěr	47

Úvod

Šokující videozáznam smrti Stanislava Tomáše v českých Teplicích, který se v červnu 2021 stal virálním, vyvolal pobouření a znovu oživil dlouhodobé obavy z protiromského rasismu mezi orgány činnými v trestním řízení v celé Evropě.¹ Na záběrech je vidět, jak jeden z policistů několik minut klečí na krku romské oběti, než ztratila vědomí. Česká policie okamžitě odmítla, že by její zákrok při zadržování Tomáše měl něco společného s jeho smrtí a na Twitteru rychle napsala, že tento incident není žádný „český George Floyd“. Tehdejší premiér Andrej Babiš poděkoval policistům za jejich práci² a poznamenal: „Je to smutné, ale normální slušný člověk by se do takové situace těžko dostal.“³

Následná zpráva zástupkyně veřejného ochránce práv Moniky Šimůnkové byla k postupu zatýkajících policistů velmi kritická a shledala závažné pochybení v interním vyšetřování vedeném Krajským ředitelstvím policie Ústeckého kraje, které „*zcela ignorovalo absenci svědectví*“ posádky zdravotníků na místě, jejichž výpovědi byly v rozporu s tvrzením policie, že Stanislav Tomáš zkolaboval až v sanitce.⁴ Dne 21. března 2022 úřady ukončily vyšetřování jeho smrti. Nevládní organizace zabývající se lidskými právy toto rozhodnutí odsoudily a označily vyšetřování za chybné a od počátku podkopávané politickými zásahy, což „*vyvolalo velké pochybnosti o tom, zda bude vyšetřování nezávislé a důkladné*“.⁵

Monika Šimůnková pokračovala v šetření z vlastní iniciativy a své závěry zveřejnila 5. května 2022. V nich zopakovala, že „*výpovědi záchrannářů jsou v rozporu s policejními výpověďmi*“, a poznamenala, že krajské policejní ředitelství na rozpor mezi těmito výpověďmi nereagovalo. Zástupkyně veřejného ochránce práv ke svým závěrům uvedla: „*To, že takto postupují navzdory základním důkazům, může značně poškodit důvěru lidí v nezávislé vnitřní kontrolní mechanismy a v práci policie jako takové*“.⁶

1 Novinky ERRC, *Rozhořčení po smrti „romského George Floyda“ v České republice roste: #Sayhisname Stanislav Tomáš*, 24. června 2021. <http://www.errc.org/news/outrage-grows-following-the-death-of-the-romani-george-floyd-in-the-czech-republic>.

2 Romea.cz, *Premiér poděkoval policistům za zásah proti Romovi, který později zemřel v Teplicích. Tvrdí, že to pro ně nebylo jednoduché*. 23. června 2021. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-prime-minister-thanks-police-officers-for-their-intervention-against-a-romani-man-who-later-died-in-teplce-claims-it>.

3 Novinky ERRC, *„Rozhořčení po smrti „romského George Floyda“ v České republice roste: #Sayhisname Stanislav Tomáš*, 24. června 2021. Dostupné na: <http://www.errc.org/news/outrage-grows-following-the-death-of-the-romani-george-floyd-in-the-czech-republic>.

4 Novinky ERRC, *„Veřejný ochránce práv shledává českou policii vinnou ze smrti Roma Stanislava Tomáše“*, 14. prosince 2021. Dostupné na: <http://www.errc.org/news/public-defender-finds-czech-police-at-fault-in-the-death-of-romani-man-stanislav-tomas>.

5 Tisková zpráva ERRC, *Česká republika: Uzavření vyšetřování smrti Roma Stanislava Tomáše, lidskoprávní aktivisté se domáhají spravedlnosti*. 21. března 2022. Dostupné na: <http://www.errc.org/press-releases/czech-republic-investigation-closed-into-death-of-romani-man-stanislav-tomas-human-rights-activists-move-for-justice>.

6 Romea.cz, *Zástupkyně veřejného ochránce práv: Policie ignorovala, zda je muž, kterého spoutali, vůbec naživu, záchranka byla povolána příliš pozdě*. 3. května 2022. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-deputy-public-defender-of-rights-police-ignored-whether-the-man-they-restrained-was-even-alive-ambulance-called-too>.

Znevažování obětí ze strany vyšetřujících policistů a politiků, včetně tehdejšího premiéra, následné oficiální zamlčování a politická nečinnost, k nimž se přidala lhostejnost širší veřejnosti a zastavení vyšetřování, ukazují, že problémy s přístupem ke spravedlnosti a protiromským rasismem jsou hlubší než případy policejní brutality.

Tato zpráva je jednou ze série čtyř zpráv, které se zabývají protiromským rasismem v systémech trestního soudnictví v České republice, na Slovensku, v Srbsku a Severní Makedonii a které vznikly ve spolupráci s organizací Fair Trials. Důkazy ze zpráv a z dvacetileté práce ERRC silně naznačují, že orgány činné v trestním řízení jsou institucionálně rasistické a že v jejich rámci existuje oficiální tolerance kultury beztrestnosti, pokud jde o špatné zacházení s Romy.

Kromě policejní práce se ve zprávách ukazuje, že v každé fázi trestního řízení čelí romští obvinění diskriminaci ze strany soudců, státních zástupců a často i svých vlastních advokátů. Výzkumníci v každé ze čtyř zemí provedli v období od května do září 2020 rozhovory s osobami romského původu a pracovníky z oblasti trestního soudnictví, včetně obhájců, státních zástupců, soudců a policistů. Toto zavrženíhodné selhání systému trestního soudnictví má kořeny v anticiganismu, který Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti (ECRI) definuje následovně:

„ideologie založená na rasové nadřazenosti, formě dehumanizace a institucionálního rasismu živeného historickou diskriminací, která se projevuje mimo jiné násilím, nenávisťnými projevy, vykořisťováním, stigmatizací a nejzjevnějším druhem diskriminace.“⁷

Třebaže spolehlivé etnické členění údajů o Romech v systému trestního soudnictví nejsou k dispozici, většina dotázaných se shodla na tom, že Romové jsou v českém systému zastoupeni nadměrně. Odhady právníků ohledně podílu romských obžalovaných v českém systému trestního soudnictví se pohybovaly mezi 20 a 50 %, zatímco odhady státních zástupců se pohybovaly mezi 5 a 50 %.

Výzkum ve všech čtyřech zemích potvrdil dřívější zjištění, že za nadměrným zastoupením Romů stojí kombinace důvodů, mezi něž patří přetrvávající rasové profilování a nadměrná policejní kontrola romských komunit, sociální marginalizace a vyšší míra chudoby, nedostatečný nárok na alternativní tresty a presumce viny zakotvená v širších rasistických narativěch o tzv. „cikánské kriminalitě“. V České republice advokátky a advokáti, kteří úzce spolupracují s Romy, hovořili o silných protiromských předsudcích v rámci systému trestního soudnictví a přímo zmiňovali „institucionální rasismus“, kdy jsou Romové vystaveni nepřízni kvůli hluboce zakotveným předsudkům a stereotypům v systému, „*kteří je extrémně odolný vůči změnám a ve své podstatě je systematicky rasistický*“.⁸

Dotazované advokátky a advokáti v České republice naznačili, že kromě předsudků je nadměrné uvěznění romských obžalovaných způsobeno také přísnými tresty za opakované krádeže, kdy za krádež bochníku chleba v obchodě s potravinami může být člověk uvězněn až na tři roky.⁹ Téměř všichni dotazovaní obhájci a soudci vnímali tuto právní úpravu jako zbytečně přísnou a nespravedlivou, protože fakticky kriminalizuje chudobu, a jeden z advokátů

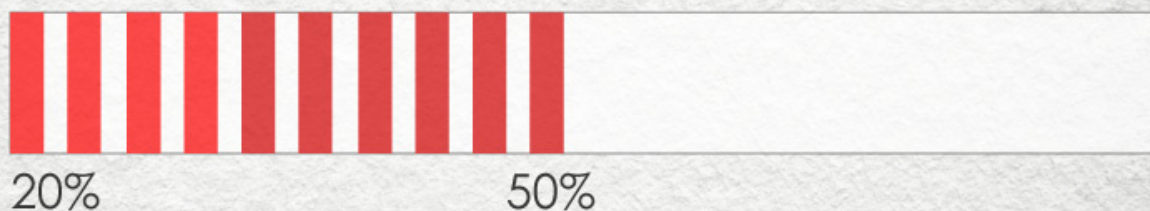
⁷ Obecné politické doporučení Evropské komise proti rasismu a nesnášenlivosti (ECRI) č. 3 & 13: Klíčová témata. Rada Evropy. Dostupné na: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-nos-3-13-key-topics-fighting-racism/16808b763c>.

⁸ Viz oddíl 8 této zprávy.

⁹ Viz například zpráva, kterou zveřejnila policie: <https://www.policie.cz/clanek/ukradl-cervene-papricky-a-dva-rohliky.aspx>.

Odhady advokátů ohledně podílu romských obžalovaných v českém systému trestního soudnictví se pohybovaly mezi 20 a 50 %, zatímco odhady státních zástupců se pohybovaly mezi 5 a 50 %.

popsal toto ustanovení trestního zákoníku jako reakci na „populistický požadavek kriminalizovat Romy a kriminalizovat chudé“.¹⁰

Přestože čeští státní zástupci popírali, že by etnické předsudky měly jakýkoli vliv na fungování soudního systému, z rozhovorů bylo zřejmé, že někteří z nich mají o Romech negativní stereotypy. Někteří státní zástupci, kteří tvrdili, že jsou nezaujatí, se následně uchýlili k předpojatému popisu romských obžalovaných jako příliš emotivních pohádkářů, jejichž typickou strategií obhajoby je obvinít policii z protiromské zaujatosti a z toho, že je donutila podepsat doznání.

¹⁰ Viz oddíl 8 této zprávy.

Jestliže státní zástupci, vysocí úředníci, a dokonce i bývalý premiér České republiky otevřeně hovoří o Romech jako o „nepřizpůsobivých“,¹¹ je zřejmé, že v systému převládá rasistický „zdravý rozum“, který obviňuje oběti a zbavuje státní aktéry viny za jejich prohřešky. Výsledkem je stigmatizace a účinná kriminalizace celých romských komunit.

Diskriminace, s níž se Romové setkávají v systémech trestního soudnictví, má kořeny v širším fenoménu anticiganismu, který Romy vylučuje ze společnosti a upírá jim základní práva v celé Evropské unii. První pokus EU řešit vyloučení Romů ve všech členských státech byl podle vlastního hodnocení Evropské komise „neomluvitelným“ selháním.¹² V souvislosti s představením nového strategického rámce EU pro rovnost, začleňování a účast Romů do roku 2030 vyzvala Komise členské státy, aby prokázaly „posílený závazek řešit přetrvávající diskriminaci“.¹³ Ačkoli je jasné, že reforma trestního soudnictví sama o sobě protiromský rasismus neodstraní, důkazy ze zpráv naznačují, že by bylo velmi dobré s ní začít, jelikož bez přístupu ke spravedlnosti bude nový rámec EU odsouzen k neúspěchu stejně „neomluvitelně“ jako jeho předchůdce.

11 Nejnovější příklad viz: Romea.cz, *Jako představitel opozice se bývalý premiér vrací do českého města a opakuje problematické formulace místní petice*, 19. dubna 2022. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/from-opposition-ex-pm-revisits-czech-town-echoing-the-problematic-language-of-a-local-petition>.

12 Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1813.

13 Evropská komise, *Návrh doporučení Rady o rovnosti, začleňování a účasti Romů*, Brusel, 7.10.2020, KOM(2020) 621 v konečném znění. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/commission_proposal_for_a_draft_council_recommendation_for_roma_equality_inclusion_and_participation_en.pdf.

Metodika

Výzkumníci provedli řadu polostrukturovaných rozhovorů s osobami romského původu a odborníky pracujícími v českém systému trestního soudnictví. Tyto rozhovory vycházely z dotazníků, které ERRC připravilo pro každou skupinu respondentů zvlášť. Rozhovory vedla v období od května do července 2020 konzultantka ERRC působící jako právnička v nevládní organizaci v České republice.

Celkem bylo dotazováno 28 osob: osm osob romského původu z různých regionů České republiky, pět soudců (čtyři soudci a soudkyně soudu prvního stupně a jedna soudkyně odvolacího soudu), sedm státních zástupců a zástupkyň (z toho dva specialisté na trestné činy z nenávisti a dvě specialistky na trestnou činnost mladistvých) a osm advokátů a advokátek (z toho dvě se specializovaly na zastupování obětí trestných činů z nenávisti). Při realizaci rozhovorů s lidmi romského původu výzkumníci využili spolupráce místních organizací *Romdom*, *Rubikon* a *Konexe*. Třináct rozhovorů bylo provedeno osobně, sedm prostřednictvím telekonference (Skype) a sedm telefonicky v závislosti na preferencích a dostupnosti respondentů. Je třeba poznamenat, že mezi respondenty chybějí policisté, neboť výzkumnice na opakované žádosti adresované Policejnímu prezidiu ČR neobdržela žádnou odpověď. Výzkumnice oslovila policisty navržené partnery a respondenty, ale všichni policisté ji odkázali zpět na policejní prezidium, které na žádosti o rozhovor nikdy oficiálně nereagovalo.

Tento výzkum se řídil následujícími etickými zásadami: (1) *informovaný souhlas*: všechny dotazované osoby byly informovány o obsahu projektu a zpracování informací získaných prostřednictvím rozhovorů a musely k tomu dát předchozí písemné nebo ústní svolení¹⁴; (2) *ochrana údajů*: údaje získané v průběhu výzkumu byly zpracovány důvěrně, bezpečně uloženy a byla zaručena anonymita účastníků vůči třetím stranám ve vztahu k výpovědím učiněným během rozhovorů; (3) *řádné použití údajů*: údaje získané během rozhovorů provedených pro tento výzkum budou použity pouze v rámci tohoto projektu.

Při výběru respondentů byly zohledněny dva hlavní faktory: zkušenosti se systémem trestního soudnictví a geografické rozložení s cílem zajistit respondenty z různých regionů. V případě rozhovorů s Romy byla zohledněna také etnická příslušnost, pohlaví a věk. Rozhovory se státními zástupci a soudci byly omezeny povahou spolupráce s úřady a jejich podílem na výběru dotazovaných odborníků. Pokud jde o advokáty, k účasti na rozhovoru se jich přihlásilo pět a konzultantka vybrala další tři z důvodu jejich zkušeností s prací s Romy.

Výzkumníci provedli rozhovory s osmi romskými muži a ženami, kteří buď měli zkušenost s trestním soudnictvím, nebo znali někoho, kdo tuto zkušenost měl. Jeden z respondentů dříve pracoval jako romský mentor, jehož úkolem bylo usnadňovat komunikaci mezi romskými obžalovanými a trestními soudy. Rozhovory probíhaly prostřednictvím místních organizací

¹⁴ V případech, kdy rozhovor probíhal telefonicky nebo prostřednictvím telekonference, byl účastníkovi předem e-mailem zaslán informační list včetně informovaného souhlasu s podmínkami účasti ve výzkumu a na začátku rozhovoru byl vyžádán ústní souhlas. Tazatel měl povinnost se ujistit, že účastník porozuměl podmínkám výzkumu a souhlasil s nimi, což následně potvrdil svým podpisem na informačním listu.

pracujícími s romskou komunitou (pět rozhovorů zprostředkovala organizace *Konexe*, dva *Romodrom* a jeden *Rubikon*). Čtyři respondenti byli ženy a čtyři muži. Z důvodu zavedených omezení kvůli šíření nemoci COVID-19 nebylo možné kontaktovat romské obžalované, kteří byli v době výzkumu ve výkonu trestu.

Všichni obhájci dotazovaní v rámci této studie působili jako advokáti vykonávající praxi v České republice. Po zveřejnění informace o výzkumu na webových stránkách České advokátní komory¹⁵ se na konzultantku obrátilo pět advokátů a konzultantka vybrala další tři z důvodu jejich zkušeností s prací s romskou komunitou. Čtyři respondenti byli ženy a čtyři muži. Dvě advokátky se specializovali na zastupování obětí trestných činů z nenávisti. Jeden rozhovor byl proveden formou skupinového rozhovoru se dvěma respondentkami.

Sedm rozhovorů se státními zástupci zprostředkovalo Nejvyšší státní zastupitelství ČR. Pět z nich bylo z okresního státního zastupitelství a dva z krajského státního zastupitelství. Tři respondenti byli ženy a čtyři muži. Tři rozhovory byly vedeny osobně, zbývající čtyři telefonicky. Všichni dotazovaní státní zástupci měli dostatečné zkušenosti (s praxí 8 až 34 let). Dvě státní zástupkyně se specializovali na případy mladistvých a dětí mladších 18 let, dva na trestné činy z nenávisti a nenávisťné projevy, dva na mezinárodní spolupráci v trestních věcech a jeden na majetkovou trestnou činnost a extremismus.

Pět soudců a soudkyně, s nimiž byly vedeny rozhovory v rámci této studie, pocházelo z pěti různých soudů, které se nacházely v lokalitách s vyšším zastoupením romské populace. Rozhovory zprostředkovalo ministerstvo spravedlnosti. Výběr soudů měla na starosti konzultantka ve spolupráci s ERRC a konkrétní soudce, s nimiž byly vedeny rozhovory, vybíral předseda každého soudu. Všichni dotazovaní soudci pracovali na trestněprávních úsecích a denně soudili trestní věci. Délka jejich praxe se pohybovala v rozmezí od 2 do 18 let. Čtyři soudci a soudkyně pracovali u okresních soudů (soudy prvního stupně) a jedna u krajského soudu (odvolací soud). Tři soudkyně byly ženy a dva muži. Konzultantka se také zúčastnila části soudního jednání s romským obžalovaným u jednoho z okresních soudů.

15 Dostupné na: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=22827>.

Romové v České republice

Přesné statistiky o počtu Romů v České republice neexistují. Podle sčítání lidu v roce 2021 se k romskému původu v České republice přihlásilo pouze 21 691 osob.¹⁶ Podle vládních odhadů se uvádí, že skutečný počet je asi 240 000 osob, tedy asi 2,2 % obyvatel České republiky.¹⁷

Navzdory nedostatku přesných etnických údajů různé výzkumy ukazují, že Romové čelí značnému sociálnímu a ekonomickému znevýhodnění. V roce 2011 provedl Rozvojový program OSN výzkum podmínek bydlení romských komunit ve 12 evropských zemích včetně České republiky.¹⁸ Podle něj žije v nejistých bytových podmínkách 14 % romských domácností oproti 3 % neromských domácností. Téměř polovina romských respondentů se obávala vystěhování. Míra zaměstnanosti Romů v České republice činila 31 %.

Podle druhého průzkumu Evropské unie o menšinách a diskriminaci¹⁹ (EU MIDIS II), který provedla Agentura EU pro základní práva, je 58 % Romů v České republice ohroženo chudobou, což je téměř šestkrát více než u většinové populace. Předškolní vzdělávání navštěvovalo pouze 34 % romských dětí oproti 86 % neromských dětí. Nicméně v době povinné školní docházky navštěvovalo školu 98 % Romů. 30 % romských dětí v České republice chodilo do tříd, kde byli všichni nebo většina žáků Romové. Podle odhadů celkem 21 % romských respondentů žije v nevyhovujících podmínkách.

Jak je však vysvětleno níže, problémy, kterým Romové čelí, se neomezují pouze na sociální a ekonomické. Je zřejmé, že Romové v České republice jsou vystaveni rozsáhlé a hluboce zakořeněné společenské diskriminaci, kterou podporují a udržují média a vlivní veřejní činitelé.

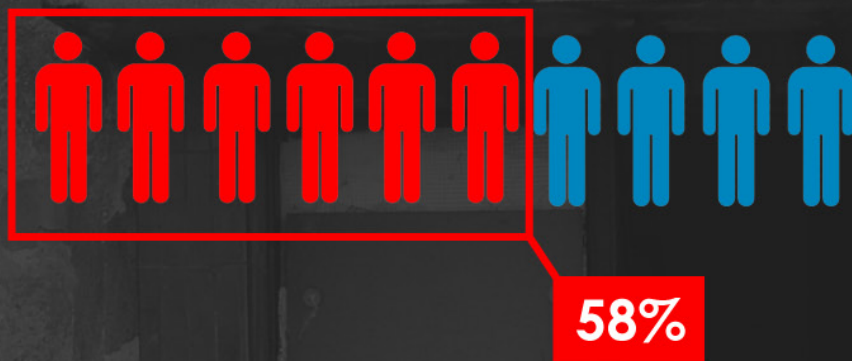
16 romea.cz: Při sčítání lidu vzrostl počet lidí hlásících se k romské národnosti o 65 %, 13.01.2022. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-census-sees-63-rise-in-number-of-people-declaring-romani-nationality>.

17 Vláda ČR: Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2018, s. 4. Dostupné na: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny.pdf>.

18 Perić, Tatjana. (2012). Situace romských komunit v oblasti bydlení: regionální průzkum mezi Romy 2011. Pracovní dokumenty o začleňování Romů. Bratislava: Rozvojový program OSN. Dostupné na: <https://www1.undp.org/content/dam/rbec/docs/The-housing-situation-of-Roma-communities.pdf>.

19 Agentura EU pro základní práva: Druhý průzkum Evropské unie o menšinách a diskriminaci Romů - vybraná zjištění. Dostupné na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_en.pdf.

58 % Romů v České republice je ohroženo chudobou, což je téměř šestkrát více než u běžné populace.

V roce 2016 navštěvovalo předškolní vzdělávání pouze 34 % romských dětí, zatímco u neromských dětí to bylo 86 %.

Vnímání Romů veřejností

Výzkumy trvale ukazují, že většina české veřejnosti má na romské komunity negativní názor.

Poslední každoroční průzkum Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM) o postojích veřejnosti k etnickým menšinám ukázal, že pouze 1 % respondentů považuje Romy za „sympatické“.²⁰ Celkem 71 % respondentů se vyjádřilo, že Romové jsou „spíše“ nebo „velmi“ nesympatictí, což z nich činí nejméně „oblíbenou“ etnickou skupinu v tomto průzkumu. Jiný průzkum, provedený online v roce 2020, zjistil, že 63 % respondentů si myslí, že s Romy se v České republice zachází příznivěji než s ostatními občany.²¹

V jiném průzkumu provedeném v roce 2019 CVVM²² zjistilo, že 72 % respondentů považuje soužití s Romy za špatné a téměř čtvrtina (24 %) za velmi špatné. Od roku 2013 toto negativní hodnocení oslabilo o patnáct procentních bodů. Zůstává však stále velmi vysoké. Stereotypní pohled na romskou populaci se oslabil v oblasti zaměstnání a naopak posílil při získávání bydlení. Jiný průzkum této instituce týkající se inkluzivního vzdělávání zjistil, že 30 % obyvatel si nepřeje, aby se romské děti vzdělávaly v běžných školách.²³

Negativní postoje vůči Romům stále vedou k případům zneužívání a obtěžování. Podle zprávy Ministerstva vnitra ČR o projevech extremismu a předsudečné nenávisti v České republice se pachatelé trestných činů z nenávisti nejčastěji zaměřují právě na Romy. V roce 2019 bylo spácháno 43 rasově motivovaných trestných činů z nenávisti vůči Romům, což je nárůst oproti 36 v roce 2018.²⁴

Tato zjištění potvrzují studie provedené na úrovni EU. V roce 2015 bylo v průzkumu Eurobarometru (Diskriminace v EU v roce 2015)²⁵ zjištěno, že 75 % českých respondentů by se necítilo dobře, kdyby se některé z jejich dětí zamilovalo do Roma, a 52 % by se necítilo dobře, kdyby měli Roma za kolegu. 61 % romských respondentů průzkumu EU MIDIS II v roce 2019²⁶ uvedlo, že

20 Centrum pro výzkum veřejného mínění: Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2020, March 2020. Dostupné na: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5203-vztah-ceske-verejnosti-k-narodnostnim-skupinam-zijicim-v-cr-brezen-2020>.

21 romea.cz, *Přes 60 procent Čechů aktivních na internetu si myslí, že Romové jsou zvrhobídní*, 11. září 2020. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/more-than-60-of-czechs-active-online-believe-romani-people-are-favored-over-non-roma-in-the-czech-republic-2>.

22 Centrum pro výzkum veřejného mínění: Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti – duben 2019. Dostupné na: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4924/f9/ov190517.pdf.

23 Dostupné na: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/ostatni-ruzne/5297-verejnost-o-specialnich-skolach-a-inkluzivnim-vzdelavani-zari-2020>.

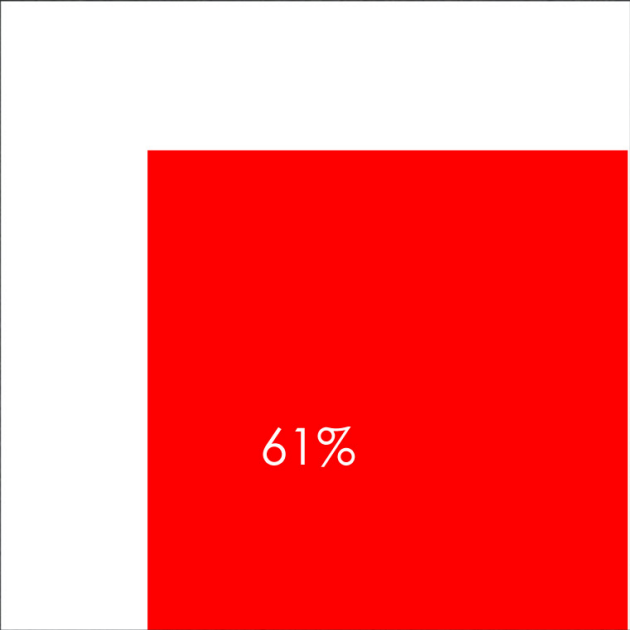
24 Ministerstvo vnitra ČR, *ZPRÁVA O PROJEVECH EXTREMISMU A PŘEDSUDEČNÉ NENÁVISTI NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY V ROCE 2019*, s. 26. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-projevech-extremismu-a-predsudecne-nenavisti-na-uzemi-ceske-republiky-v-roce-2019-pdf.aspx>.

25 Evropská komise, *Eurobarometr (Diskriminace v EU v roce 2015)*, 2015. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet_eurobarometer_fundamental_rights_2015_en.pdf.

26 Druhý průzkum Evropské unie o menšinách a diskriminaci: Shrnutí hlavních výsledků - ČR, 2020. Dostupné na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-eu-midis-ii-summary-results-country-sheet-czechia_en.pdf.

Negativní postoje vůči Romům vedly k případům zneužívání a obtěžování.

61%

V roce 2019 uvedlo 61 % romských respondentů, že se v posledních pěti letech setkali s diskriminací.

V roce 2019 došlo ke spáchání 43 rasově motivovaných trestných činů z nenávisti vůči Romům, což je nárůst oproti 36 v roce 2018.

se v posledních pěti letech setkala s diskriminací a 32 % z nich v posledním roce. Většina z nich zažila diskriminaci v posledních pěti letech v oblasti bydlení (65 %) a při hledání zaměstnání (61 %). Celkem 66 % respondentů zažilo obtěžování kvůli svému etnickému původu.

Obzvláště znepokojivé je také to, že existují jasné důkazy o tom, že veřejnost spojuje Romy s kriminalitou. Podle výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci panuje mezi veřejností obecné přesvědčení, že Romové páchají trestnou činnost častěji. Celkem 69 % respondentů, kteří se domnívají, že určité skupiny pravděpodobněji spáchají trestný čin, označilo za takovou skupinu Romy.²⁷ Na žádost o uvedení konkrétního příkladu, jak zlepšit prevenci kriminality, někteří respondenti navrhli akce nebo opatření zaměřené konkrétně proti romským komunitám.²⁸

²⁷ Jakub Holas, *Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Bezpečí, kriminalita a prevence*, 2019, s. 68. Dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/459.pdf>.

²⁸ *Ibid.*, s. 53

Veřejné zobrazování Romů

Převažující negativní postoje vůči Romům nejsou překvapivé vzhledem k tomu, že média a vlivní politici představitelé veřejně pronášejí nenávistné projevy namířené proti Romům.

Mezi nedávné příklady protiromského obsahu v médiích patří:

- *Parlamentní listy* a další média podezřelá z vazeb na ruskou vládu byla obviněna z šíření hoaxů a dezinformací a byla kritizována jako rasistická a protiromská;²⁹
- Český deník *Mladá Fronta Dnes* a jeho webové stránky *iDnes* přinesly sérii článků³⁰, které jsou založeny na stereotypch týkajících se romských komunit. V článcích se hovořilo o projektu v Přerově, jehož cílem bylo zaměstnat lidi, kteří byli dlouhodobě bez práce;
- Další české noviny, *Právo*, zveřejnily několik zavádějících článků o romských komunitách. Ty kritizoval bývalý šéf Agentury pro sociální začleňování Martin Šimáček;³¹ a
- Televizní seriál *Třída 8.A* kritizovalo několik nevládních organizací jako plný stereotypů a předsudků.³²

Na internetu a sociálních sítích se také objevilo mnoho případů diskriminačních poznámek nebo nenávistných projevů. Například romský zpěvák Radek Banga byl na sociálních sítích napadán kvůli své etnické příslušnosti. Soud prvního stupně neuznal, že se stal obětí trestného činu z nenávisti. Ústavní soud však toto rozhodnutí zrušil.³³ Na internetu se také objevují různé hoaxy týkající se romských komunit. Patří mezi ně nepravdivé a zavádějící fámy, že Romové mají volný vstup na koupaliště, že se jim proplácí jízda taxíkem³⁴ a že nemusejí platit za léky.³⁵

29 romea.cz, *Dezinformační weby v češtině šíří prokremlskou propagandu, jsou rasistické a protiromské*, 31. července 2016. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-language-disinformation-websites-spread-pro-kremlin-propaganda-are-anti-romani-and-racist>.

30 Např. iDnes.cz, *S problémy v přerovských ghettech budou bojovat i tři Romové a „gadžů“*, 30. dubna 2015. Dostupné na: https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/prerov-ghetta-kriminalita-romove-asistenci-prevence-kriminality.A150429_2159277_olomouc-zpravy_stk, nebo iDnes.cz, *Přerov chce víc romských asistentů, řeší nepokoje i školní docházku*, 14. října 2015. Dostupné na: https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/prerov-chce-vic-romskych-asistentu.A151013_2198252_olomouc-zpravy_stk.

31 Martin Šimáček, *Co (ne)přít média o Romech aneb Co odmítl otisknout deník Právo*, 24. dubna 2012. Dostupné na: <http://blog.aktualne.cz/blogy/martin-simacek.php?archive=2012-04&blogid=340>.

32 Lidovky.cz, *Omluvte se romským žákům, seriál Třída 8. A jim ublížil, vyžívají neziskovky ČT*, 29. července 2015. Dostupné na: https://www.lidovky.cz/domov/omluvte-se-romskym-zakum-serial-mensine-ublizil-vyzivaji-neziskovky-ct.A150729_113118_In_domov_sk.

33 Vláda ČR: *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2018*, s. 7. Dostupné na: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny.pdf>.

34 romea.cz, *Čeští rasisté šíří každoroční letní lži o volném vstupu Romů na koupaliště*, 3. července 2019. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-racists-spread-their-annual-summertime-lies-about-free-entry-to-swimming-pools-for-romani-people>.

35 Dostupné na: <https://www.hoax.cz/hoax/sok-v-lekarne---kdo-nemusi-platit-za-leky/>

V politice se projevy protiromských názorů neomezují jen na okrajové extremistické strany. V poslední době se objevily případy, kdy se jiné politické strany a někteří političtí kandidáti zaměřili na menšiny, včetně Romů s cílem získat politické body a hlasy lidí s rasovými předsudky:

- V roce 2017 stát odkoupil areál bývalého koncentračního tábora v Letech, aby zde zřídil památník.³⁶ Předseda hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD) Tomio Okamura a poslanec Miloš Rozner z téže strany vystoupili s prohlášením, v němž zpochybnil, že Lety byly někdy koncentračním táborem a tvrdili, že v nich nikdo nebyl zabit. Přestože byli oba stíháni, vyšetřování bylo poté zastaveno.³⁷ K názorům Okamury a Roznera se připojil i současný premiér Andrej Babiš, který byl v roce 2016 ministrem financí a místopředsdou vlády. Prohlásil, že v Letech byli lidé, kteří „*nechtěli pracovat*“. Později se za své výroky omluvil.³⁸ 25. dubna 2022 odsoudil český soud Roznera za jeho výrok k šesti měsícům vězení s podmíněným odkladem na jeden rok.³⁹
- Současný prezident Miloš Zeman veřejně pronesl nepodložený výrok, že 90 % Romů jsou nezaměstnaní „*nepřízpůsobiví*“.⁴⁰ Toto prohlášení přimělo mnoho Romů, aby mu poslali fotografie ze svých pracovišť.⁴¹
- Jiří Maria Sieber, který kandidoval v senátních volbách za hnutí Řád národa, zveřejnil na Facebooku hoax, že Romové prodávají za účelem zisku na trzích žárovky, které jim dávají orgány sociální ochrany.⁴² Nedlouho předtím zveřejnil další hoax, podle kterého Romové dostávají od orgánů sociální ochrany nové pračky, které pak prodávají.⁴³
- Během komunálních voleb v roce 2018 zveřejnil jeden z kandidátů ze skupiny s názvem „*Otevřená radnice - Most*“ na své facebookové stránce obrázek předvolebního letáku skupiny, na kterém stálo: „*Pouhý jed na tyto škůdce nestačí!*“ a dále dodal: „*Nulová tolerance pro nepřizpůsobivé.*“⁴⁴ Její šéf Karel Novotný je bývalý náměstek ministra průmyslu

36 errc.org, *GENOCIDA A VEPŘÍN: KONEC KONTROVERZE V LETECH*, 15. srpna 2017. Dostupné na: <http://www.errc.org/news/genocide-and-the-pig-farm-end-in-sight-to-the-lety-controversy>.

37 romea.cz, *Policie neshledala výroky politiků o romské genocidě jako trestné*, 16. října 2018. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-police-do-not-find-politicians-remarks-about-romani-genocide-site-to-have-been-criminal>.

38 Rádio Praha, *Zabraně: Ministr financí se omluvil za výroky o Romech a tábore v Letech*, 9. února 2016. Dostupné na: <https://english.radio.cz/finance-minister-apologises-comments-about-romanies-and-lety-camp-8215427>.

39 Romea.cz, *Exposlanec dostal šest měsíců s ročním odkladem za výrok o koncentračním táboře pro Romy v Letech u Písku z doby druhé světové války*, 30. dubna 2022. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-ex-lawmaker-gets-six-months-suspended-for-one-year-for-his-remark-about-the-wwii-era-concentration-camp-for-roma-at>.

40 reuters.com, *Český prezident se brání tvrzení, že většina Romů nepracuje*, 7. října 2018. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-czech-roma-idUSKCN1MH0Q5>.

41 romea.cz, *Evropští Romové zaplavili Facebook stovkami svých fotografií z práce a vzkázali českému prezidentovi, aby je přestal urážet*, 3. října 2018. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/european-roma-flood-facebook-with-hundreds-of-photos-of-themselves-at-work-tell-czech-president-to-stop-insulting-them>.

42 romea.cz, *Česká republika: Protiromský politik šíří hoax, že Romové okrádají stát - prostřednictvím žárovek*, 19. září 2016. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-republic-anti-romani-politician-spreads-hoax-that-roma-are-bilking-the-state-through-lightbulbs>.

43 romea.cz, *Česká republika: Politik šíří hoax, že Romové dostávají pračky zdarma*, 6. srpna 2016. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-republic-politician-spreads-hoax-that-roma-get-washing-machines-for-free>.

44 romea.cz, *volební slogan českých komunálních voleb. „Samotný jed na tyto škůdce nestačí“ - myšleno Romové*, 7. září 2018. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-local-election-campaign-slogan-poison-alone-is-not-strong-enough-for-these-pests-meaning-romani-people>.

a obchodu, který musel opustit ČSSD poté, co na Facebooku napsal, že „Cikáni jsou jako medúzy - jedovatí a zbyteční“.⁴⁵

- V roce 2016 se Občanská demokratická strana (ODS) při volbách v Ústeckém kraji snažila mobilizovat voliče videoklipem, který obsahoval slogan: „Hej, gadžó, proč máš čas si sednout? Běž do práce, ať máme dost peněz na sociální dávky!“ Podobný slogan strana použila už v roce 2008.⁴⁶
- V roce 2012 poslanec za stranu Věci veřejné Otto Chaloupka tvrdil, že Romové jsou pro společnost přítěží. Řekl: „Problematické je, že stojí hodně peněz a nic nepřinášejí, a tak je to s nimi z generace na generaci a oni se to nesnaží změnit. Stály nás stovky milionů korun a co z toho máme? Fyzické útoky, loupeže, krádeže v obchodech atd.“ Za tento výrok byl odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody.⁴⁷

⁴⁵ romea.cz, Náměstekovi ministra obchodu strhli plat za příspěvek na Facebooku, že „Cikáni jsou jako medúzy - jedovatí a zbyteční“, 15. září 2017. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-deputy-trade-minister-s-pay-is-docked-after-posting-to-facebook-that-gypsies-are-like-jellyfish-poisonous-and-useless>.

⁴⁶ romea.cz, Česká strana v Ústeckém kraji oživila protiromské heslo - „Gadžové, do práce“ - a zvítězila, 9. října 2016. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-party-revives-anti-romani-slogan-gadje-get-to-work-in-ustecky-region-and-wins>.

⁴⁷ romea.cz, Poslanec Chaloupka (VV) se xenofobně vyjádřil o Romech, 17. ledna 2012. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-mp-chaloupka-vv-makes-xenophobic-remarks-about-roma>.

Vládní iniciativy zaměřené na boj proti diskriminaci Romů

Jednotlivé vlády přijímaly strategie a plány na řešení socioekonomického znevýhodnění Romů a od roku 1997 radí české vládě v otázkách týkajících se začleňování Romů Rada vlády pro záležitosti romské menšiny.⁴⁸

Tyto iniciativy zaznamenaly smíšené výsledky. Koncepce integrace Romů pro období 2010-2013⁴⁹ zahrnovala návrhy opatření k řešení různých sociálních problémů Romů, včetně vzdělávání, zaměstnanosti, zadluženosti, bydlení a zdravotní péče. Kritici však namítali, že koncepci schází rozpočet pro jednotlivá opatření a ukazatele jejich dopadu, dále pak slabý mandát prováděcího orgánu, nedostatek údajů a slabé zapojení soukromých a neziskových subjektů.⁵⁰

V roce 2014 přijala česká vláda Strategii integrace Romů do roku 2020, známou jako Národní strategie romské integrace (NRIS)⁵¹ Cílem této strategie je do roku 2020 zvrátit negativní trendy v socioekonomickém postavení Romů v České republice, zejména v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti, bydlení a sociálních věcí, řešit diskriminaci a podporovat rozvoj romské kultury a jazyka.⁵² V květnu 2021 přijala česká vláda Strategii rovnosti, začleňování a participace Romů do roku 2030. Mezi hlavní oblasti patří emancipace, anticiganismus, vzdělávání, bydlení, zaměstnanost a zdravotní péče.⁵³

Nevládní organizace předložily Evropské komisi monitorovací zprávy, z nichž vyplývá, že NRIS měla jen malý pozitivní dopad na začleňování Romů a strategii podrobily kritice kvůli její nadměrné složitosti a obtížné proveditelnosti.⁵⁴ Evropská komise na jedné straně

48 Dostupné na: <https://www.vlada.cz/en/ppov/zalezitosti-romske-komunity/the-council-for-roma-community-affairs--50634/>.

49 Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/roma_czech_republic_strategy_en.pdf.

50 Open Society Foundations, *Review of EU Framework National Roma Integration Strategies (NRIS)* [Přezkum rámcových vnitrostátních strategií EU (NRIS) pro integraci Romů], 2012. Dostupné na: <https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/81782e4a-184d-4514-9591-330c5f07f28f/roma-integration-strategies-20120221.pdf>.

51 Česká verze je k dispozici na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/roma_czech_republic_strategy2_cs.pdf.

52 *Ibid.*, s. 21.

53 Romea.cz, *Vláda schválila zásadní strategii začleňování Romů, vznikne zmocněnec pro romské záležitosti*, 2021. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-govt-approves-crucial-strategy-on-including-romani-people-commissioner-for-romani-affairs-to-be-created>.

54 Podrobnější hodnocení strategie ze strany nevládních organizací naleznete v následujících zprávách: IQ Roma servis, Liga lidských práv, Otevřená společnost, Romea, Romodrom, Slovo 21, *Monitorovací zpráva občanské společnosti o provádění národní strategie romské integrace v České republice se zaměřením na strukturální a horizontální předpoklady úspěšné implementace strategie*, únor 2018. Dostupné na: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-1-czech-republic-2017-eprint-fin.pdf>; Slovo 21, Romodrom, Otevřená společnost, IQ Roma Servis, Romano Jasnica, Romea, *Monitorovací zpráva občanské společnosti o provádění národní strategie romské integrace v České republice Posouzení pokroku ve čtyřech klíčových oblastech politiky strategie*, listopad 2018. Dostupné na: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-2-czech-republic-2018-eprint-fin-2.pdf>; IQ Roma Servis, Otevřená společnost, Romano Jasnica, Romea, Romodrom, Slovo 21, *Monitorovací zpráva občanské společnosti o národní strategii romské integrace Romů v České republice. Identifikace slepých míst v politice začleňování Romů*, listopad 2019. Dostupné na: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-3-czech-republic-2019-eprint-fin.pdf>.

uznala, že došlo k určitému zlepšení, včetně rozvoje kapacit mateřských škol, zavedení povinného předškolního vzdělávání a zavedení národních zdravotních programů.⁵⁵ Uvádí však také problémy, včetně problémů s přístupem k právní ochraně a informovaností o právech, nedostatečné legislativy v oblasti sociálního bydlení a nedostatečné znalosti zdravotníků o otázkách, které se týkají zejména Romů.

Od roku 2009 je český ombudsman (oficiálně veřejný ochránce práv) také národním orgánem pro rovnost, který se zabývá *mimo jiné* diskriminací z důvodu rasy a etnického původu.⁵⁶ Podpora práv Romů ze strany ombudsmanů však v posledních letech nebyla konsistentní. Bývalá ombudsmanka Anna Šabatová byla vysoce ceněna za svou významnou práci v případech týkajících se porušování práv Romů v České republice. Úřad pod jejím vedením sehrál klíčovou roli, neboť věnoval velké úsilí zvyšování povědomí o protiprávní diskriminaci, které jsou Romové vystaveni, což vedlo ke zvýšení objemu a kvality judikatury týkající se diskriminace Romů.⁵⁷

Současný veřejný ochránce práv Stanislav Křeček je však kritizován za bagatelizaci závažnosti protiromské diskriminace. Tvrdil, že diskriminace Romů v České republice je jen „okrajovým“ problémem a že by se jim nemělo dostávat žádného zvláštního zacházení.⁵⁸ Před svým zvolením prohlásil, že se nebude zabývat diskriminací Romů, protože tuto otázku by měly řešit soudy.⁵⁹

⁵⁵ Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/swd2019-320-final_report_on_the_implementation_of_national_roma_integration_strategies_en.pdf.

⁵⁶ Dostupné na: <https://www.ochrance.cz/en/pusobnost/rovne-zachazeni-a-diskriminace/>.

⁵⁷ Evropská síť právních expertů v oblasti rovnosti žen a mužů a zákazu diskriminace, *Romové a prosazování práva v oblasti zákazu diskriminace*, 2017, s. 13. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/newsroom/just/redirection/document/47560>.

⁵⁸ romea.cz, *Veřejný ochránce práv je proti „zvláštnímu zacházení“ Romů*, 20. července 2020. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-public-defender-of-rights-says-he-is-against-special-treatment-for-romani-people>.

⁵⁹ romea.cz, *Prezidentův kandidát na ombudsmana říká, že by se v případě zvolení nezabýval diskriminací Romů, protože od toho jsou soudy*, 17. ledna 2020. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-president-apos-s-nominee-for-ombudsman-says-he-would-not-deal-with-discrimination-against-roma-if-chosen-because-that>.

Zastoupení Romů v systému trestního soudnictví

V České republice existuje jen velmi málo spolehlivých etnických údajů a nejsou k dispozici žádné statistiky, které by odhadovaly podíl Romů v systému trestního soudnictví. Osoby, s nimiž byly vedeny rozhovory pro účely této studie, nebyly schopny přesně odhadnout podíl obviněných z trestných činů, kteří pocházejí z romských komunit, avšak mnoho z nich se domnívalo, že Romové jsou v systému trestního soudnictví nadměrně zastoupeni.

O nadměrném zastoupení Romů v systému trestního soudnictví byli přesvědčeni všichni advokáti a většina státních zástupců, kteří byli dotazováni v rámci tohoto výzkumu. Odhady advokátů ohledně podílu romských obžalovaných v systému trestního soudnictví se pohybovaly mezi 20 a 50 %, zatímco odhady státních zástupců se pohybovaly mezi 5 a 50 %. Státní zástupci se domnívali, že podíl romských obžalovaných závisí na podílu romského obyvatelstva v dané lokalitě a na druhu trestného činu. Například jeden respondent se domníval, že téměř polovina osob obviněných z drobných krádeží jsou Romové, zatímco u ostatních trestných činů představují asi 20-30 % obviněných. Našli se i soudci, kteří uvedli odhady, které se pohybovaly mezi 30 % a více než polovinou všech obžalovaných, avšak argumentovali tím, že tento podíl odpovídá demografickému složení v dané lokalitě.

Ne všichni romští respondenti byli schopni potvrdit, zda jsou Romové nadměrně zastoupeni v systému trestního soudnictví, avšak někteří se domnívali, že Romové tvoří nepřiměřeně velký počet osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

„Ve věznicích je většina vězňů z řad mladých Romů.“ (Rozhovor č. 26, romská respondentka)

To bylo v souladu s výpověďmi různých obhájců, kteří se domnívali, že většina lidí ve výkonu trestu odnětí svobody jsou Romové.

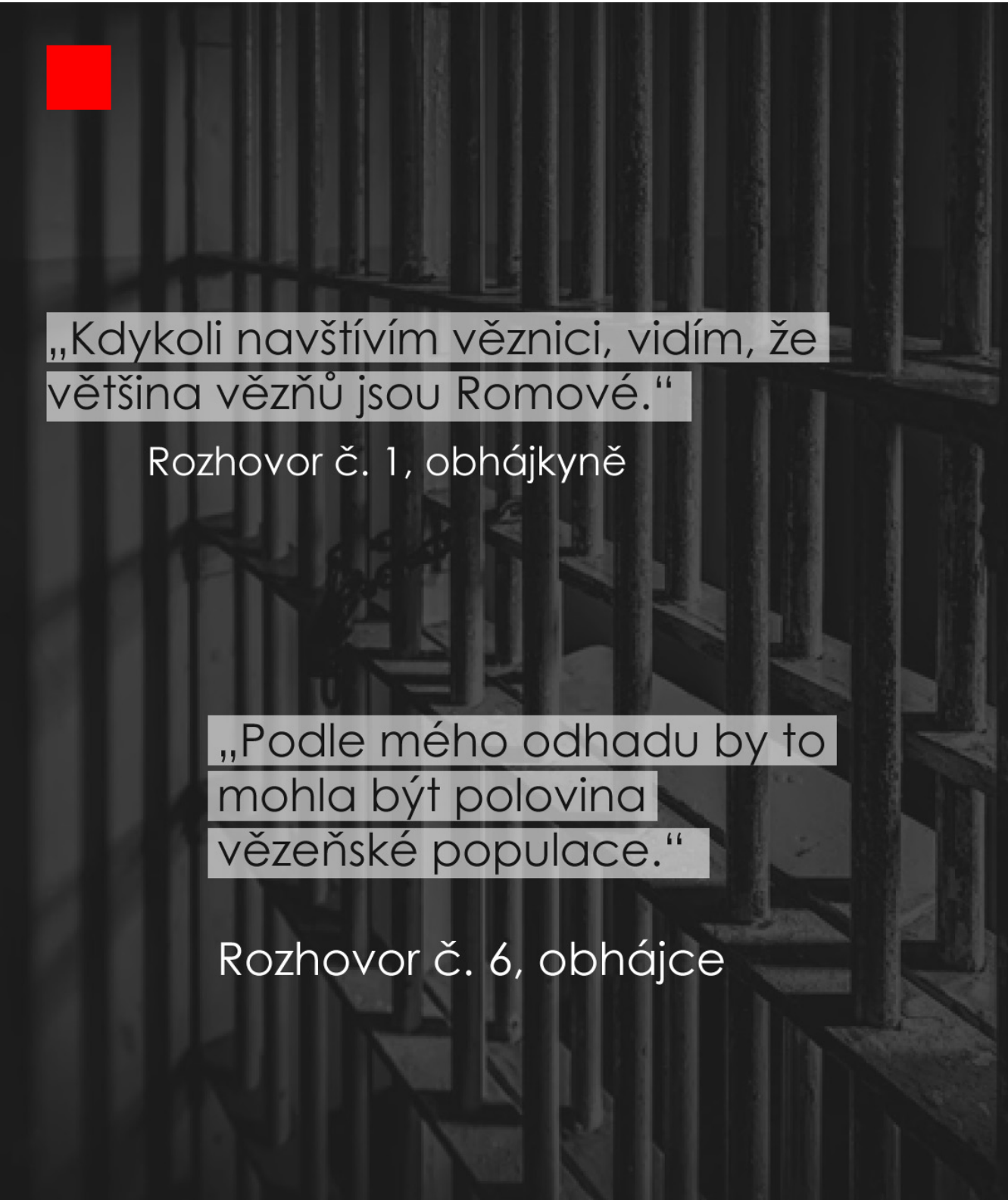
„Kdykoli navštívím věznic, vidím, že většina vězňů jsou Romové.“ (Rozhovor č. 1, obhájkyne)

„Podle mého odhadu by to mohla být polovina vězeňské populace.“ (Rozhovor č. 6, obhájce)

V průběhu rozhovorů opakovaně zaznělo, že v systému trestního soudnictví je obzvláště vysoký podíl romských mladistvých. Jedna státní zástupkyne odhadla, že podíl romských dětí mladších 18 let v rámci jejích případů činí 35 %, u mladistvých 20 %, ale u dospělých pouze 10 %. Vysvětlila, že hlavními důvody tohoto nadměrného zastoupení romských mladistvých jsou sociální problémy (chudoba, vzdělání, bydlení) a slabší výchovný vliv rodiny.

Většina respondentů se shodla na tom, že se s romskými obžalovanými setkávají při projednávání méně závažných majetkových trestných činů, mezi které patří krádeže, loupeže, ale někdy

také výtržnictví. Několik respondentů zmínilo trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí v souvislosti s řízením bez řidičského oprávnění nebo navzdory zákazu řízení. Zmíněny byly také trestné činy související s rodinou, například neposílání dětí do školy nebo neplacení výživného.

„Kdykoli navštívím věznici, vidím, že většina vězňů jsou Romové.“

Rozhovor č. 1, obhájkyň

„Podle mého odhadu by to mohla být polovina vězeňské populace.“

Rozhovor č. 6, obhájce

Příčiny nadměrného zastoupení

Na možné příčiny nadměrného zastoupení Romů v českém trestním soudnictví měli respondenti různé názory.

Mezi romskými respondenty převládal názor, že systém trestního soudnictví je nespravedlivý, a většina z nich vyjádřila určitou míru nedůvěry v tento systém.

„Soudy nejsou spravedlivé, ale je to pro nás stejné jako pro „gadže“ (ne-Romy).“ (Rozhovor č. 27, romský respondent)

„Když se kluci poperou, jdeme do vězení jen my (Romové).“ (Rozhovor č. 16, romský respondent)

Většina advokátů uznala, že diskriminace romské komunity je závažným problémem. Názory na dopad této diskriminace na systém trestního soudnictví se však lišily. Čtyři z advokátů, včetně těch, kteří s romskou komunitou blíže spolupracovali, popsali silné předsudky a diskriminaci Romů v rámci systému trestního soudnictví a tři z nich hovořili přímo o „institucionálním rasismu“.

Ti, kteří se zmínili o institucionálním rasismu, popsali systém, v němž jsou obžalovaní nebo oběti trestných činů z řad Romů znevýhodněni kvůli hluboce zakořeněným předsudkům a stereotypům.

„Systém je extrémně odolný (vůči změnám) a ve své podstatě systematicky rasistický.“ (Rozhovor č. 15, obhájkyňe)

Někteří advokáti poukázali na to, že předsudky a stereotypy vůči Romům lze najít na všech úrovních systému trestního soudnictví:

„V systému trestní justice panuje názor, že trestné činy páchají pouze Romové, že je to čím dál horší, že páchají závažné trestné činy, což není pravda. Panuje představa, že pokud jsou v lokalitě přítomni Romové, budou mít úřady spoustu práce.“ (Rozhovor č. 2, obhájkyňe)

„Boj proti předsudkům se odehrává na všech úrovních trestního soudnictví, například i na ministerstvu spravedlnosti, když žádáte o peněžitou pomoc pro oběti trestných činů. Ty žádosti zamítají s takovým odůvodněním, že se to stydíme klientům přečíst (...) Ministerstvo například napsalo, že žadatel nebledá práci a měl by se živit sám (...) to by nikdy nenapsali neromské oběti.“ (Rozhovor č. 15, obhájkyňe)

„V systému trestního soudnictví panuje názor, že trestné činy páchají pouze Romové, že se situace zhoršuje, že páchají závažné trestné činy, což není pravda. Panuje představa, že pokud jsou v lokalitě přítomni Romové, budou mít úřady spoustu práce.“.

Rozhovor č. 2, obhájkyně

Někteří advokáti (přibližně polovina dotázaných) však popírali existenci předsudků nebo diskriminace Romů (nebo jiných skupin) v systému trestního soudnictví. Odmítali možnost podjatosti, protože zákony platí pro všechny stejně.

Tato tendence popírat existenci protiromské diskriminace byla v souladu s názory většiny státních zástupců a soudců, kteří byli dotazováni v rámci tohoto výzkumu. Pět ze sedmi státních zástupců, s nimiž byl veden rozhovor, kategoricky popřelo jakoukoli diskriminaci romských obviněných v systému trestního soudnictví. Všichni soudci popřeli, že by v systému trestního soudnictví docházelo k diskriminaci Romů.

Podle jedné státní zástupkyně může nadměrné zastoupení Romů v systému trestního soudnictví souviset s „méně sofistikovanou“ povahou jejich trestné činnosti, což může vést k tomu, že tyto trestné činy jsou snadno odhalitelné (rozhovor č. 12, státní zástupkyně).

„Boj proti předsudkům se odehrává na všech úrovních trestního soudnictví, například i na ministerstvu spravedlnosti, když žádáte o peněžitou pomoc pro oběti trestných činů. Tyto žádosti zamítají s takovým odůvodněním, že se je stydíme klientům přečíst (...) Ministerstvo například napsalo, že žadatel si nehledá práci a měl by se živit sám (...) to by nikdy nenapsali neromské oběti.“

Rozhovor č. 15, obhájkyňě

Policejní dohled

Přestože výzkumů zaměřených na diskriminaci Romů v systému trestního soudnictví bylo provedeno velmi málo, omezené údaje, které existují, poskytují určitý vhled do policejních postupů v zemi. Podle průzkumu EU MIDIS II 57 % romských respondentů uvedlo, že během posledních pěti let, kdy byli zastaveni policií, to bylo z důvodu etnického profilování, přičemž 28 % uvádělo výrazně nebo částečně neuctivé zacházení ze strany policie. Podle průzkumu provedeného na žádost Policie ČR v roce 2017 nedůvěřovalo policii přibližně 45 % romských obyvatel vyloučených lokalit. Přibližně dvě třetiny dotázaných se domnívaly, že policisté mají vůči Romům předsudky.⁶⁰

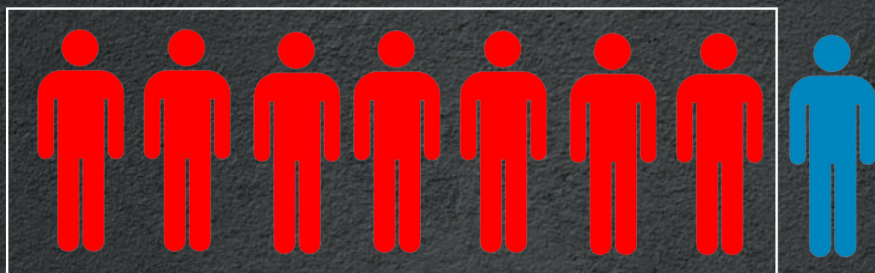
Existují různé zprávy o diskriminaci a někdy i postupech, kdy policie zneužila svých pravomocí. V roce 2016 byli policisté obviněni ze zneužití pravomoci za použití donucovacích prostředků proti romským dělníkům, kteří sklízeli technické konopí. Soud policisty obžaloby

⁶⁰ romea.cz, *Průzkum zjistil, že 45 % obyvatel romských ghett policii nevěří, 42 % ano*, 26. dubna 2017. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-survey-finds-45-of-romani-ghetto-residents-don-t-trust-police-42-do>.

zprostil.⁶¹ V roce 2018 Generální inspekce bezpečnostních sborů stíhala dva policisty, kteří špatným zacházením donutili Roma, aby se přiznal k trestnému činu, který nespáchal.⁶² V roce 2019 napadl policista mimo službu z Krajského ředitelství policie Karlovarského kraje jedenáctiletého romského chlapce, kterého viděl kouřit.⁶³

Zprávy o diskriminaci a zneužívání moci se v rozhovorech potvrdily. Zejména bylo zřejmé, že policie Romy zastavuje a kontroluje běžně. Sedm z osmi romských respondentů zastavila policie v posledním roce na veřejném prostranství nebo ve vozidle.

Sedm z osmi romských respondentů zastavila v posledním roce policie na veřejném prostranství nebo ve vozidle.

61 romea.cz, *Český soud zprostil policistu obžaloby, použití síly proti romskému sběrači bylo podle něj legální, stát se odvolá*, 17. června 2018. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech-court-acquits-police-officer-says-use-of-force-against-romani-harvester-was-legal-state-to-appeal>.

62 romea.cz, *Generální inspekce stíhá dva policisty za mučení Roma, který se doznal k činu, jenž nespáchal*, 18. září 2018. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-inspector-general-prosecuting-two-police-officers-for-torturing-romani-man-into-a-false-confession>.

63 romea.cz, *Český policista mimo službu napadl romské děti kvůli kouření*, 16. srpna 2019. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-off-duty-police-officer-assaults-romani-children-for-smoking>.

„Dřív se mi to stávalo častěji, zastavovali mě každý druhý den.“
(Rozhovor č. 23, romský respondent)

„V poslední době mě zastavují kvůli kontrole dokladů nejméně jednou za deset dní. Vidí mě stát na rohu s taškou a myslí si, že prodávám drogy nebo tak něco.“ (Rozhovor č. 26, romská respondentka)

Většina romských respondentů souhlasila s tím, že policie může vůči Romům používat etnické profilování.

„Stává se to pořád. Nemají nic proti „gadžům“ (ne-Romům) a pak potkají Roma a zastaví ho.“ (Rozhovor č. 24, romský respondent)

„Několikrát se mi večer stalo, že policie kontrolovala moje doklady, asi hledali nějakého pachatele a já jsem se mu podobal.“ (Rozhovor č. 25, romský respondent)

Z rozhovorů plyne, že k nadměrné policejní kontrole oblastí s vyšší koncentrací Romů. Většina romských respondentů se domnívala, že policejní hlídky se častěji vyskytují v romských lokalitách.

„Když jsem bydlel v P (segregovaná romská lokalita), pořád mě zastavovali. Policie tam chodila chytat mladé romské chlapce a vyslýchat je kvůli drogám.“ (Rozhovor č. 23, romský respondent)

„Ano, jsou tu každý den, někoho hledají, kontrolují nás.“
(Rozhovor č. 24, romský respondent)

„Sledují, jestli něco děláme.“ (Rozhovor č. 27, romská respondentka)

Jeden respondent se domníval, že přístup dopravní policie se liší podle lokality.

„Je jich víc na severu. Zastavují starší auta, které by mohly patřit Romům. Někteří Romové raději nejezdí autem, aby se vyhnuli střetu s policií.“ (Rozhovor č. 16, romská respondentka)

Dotazovaní rovněž uváděli případy otevřené a zjevné protiromské diskriminace ze strany policie. Tři z romských respondentů uvedli, že zažili nebo byli svědky *diskriminačních nebo rasistických výroků* vůči Romům ze strany policistů (městské i státní policie). Čtyři z romských respondentů uvedli, že slyšeli nebo zažili, že policisté Romům *tykají*, aniž by je znali. K tomu však docházelo jen příležitostně.

Tři z romských respondentů popsali závažnou míru zastrašování a násilí ze strany policie.

„Chlapci obvykle dostanou od policistů pár facek.“ (Rozhovor č. 16, romská respondentka)

„Před dvěma měsíci došlo k incidentu, kdy si romský chlapec před supermarketem sundal roušku, protože jedl, a policista ho okamžitě chytil „pod krkem“ tak silně, že mu tekla krev z úst.“ (Rozhovor č. 23, romský respondent)

„Nikdy nad nimi nezvítězíte, ne lidi, jako jsme my.“ (Rozhovor č. 23, romský respondent)

„Když si pro mě přišla policie, aby mě odvedla k výslechu, nasadili mi pouta. Myslím, že to bylo proto, že jsem Rom.“ (Rozhovor č. 23, romský respondent)

Jeden z romských respondentů uvedl, že míra zastrašování a obtěžování byla taková, že se jednou nakonec doznal, přestože trestný čin nespáchal.

„Policista mi řekl, že ho moje svědectví nezajímá a že potřebuje případ pouze uzavřít. Báł jsem se, nechtěl jsem mít problémy, tak jsem mu řekl, že dobře, že jsem to udělal.“ (Rozhovor č. 23, romský respondent)

Jeden z romských respondentů uvedl, že míra zastrašování a obtěžování byla taková, že se jednou nakonec přiznal, přestože daný trestný čin nespáchal.

„Policista mi řekl, že ho moje svědectví nezajímá a že potřebuje případ pouze uzavřít. Báł jsem se, nechtěl jsem mít problémy, tak jsem mu řekl, že dobře, že jsem to udělal.“

Romský respondent

Protiromské postoje policie byly patrné i z toho, jak policie reagovala na trestné činy spáchané na Romech.⁶⁴ Jedna z romských respondentek popsala, že místní policie vykazovala trvalou lhostejnost vůči jejím opakovaným stížnostem na vyhrožování ze strany člena rodiny.

„Kdybychom nebyli Romové, policie by mé stížnosti brala vážně. Protože jsme Romové, myslí si, že je to problém v rodině.“ (Rozhovor č. 21, romská respondentka)

Ilustrativním příkladem shovívavějšího přístupu policie k vyšetřovaným trestným činům proti romským obětem je incident z roku 2016, kdy místní policie neochránila Roma, který byl v restauraci napaden příslušníky většinové populace a následkům zranění podlehl. Vyšetřování nebylo dosud uzavřeno a rodina oběti považuje tento proces za velmi nespravedlivý.⁶⁵

Výpovědi Romů o interakcích s policií se do značné míry shodovaly se zkušenostmi advokátů, z nichž někteří si vybavovali případy neuctivého, diskriminačního a někdy i hrubého zacházení s romskými obviněnými a obětmi.

Jeden z advokátů zmínil, že činnost policie je založena na negativních stereotypch a že tyto stereotypy mohou ovlivnit rozhodování o tom, které osoby a které trestné činy se budou vyšetřovat a kde bude pachatel nakonec odhalen.

„Když dojde ke zneužívání dětí a pachatelem je chudý Rom, je snažší prosadit odsouzení, než když je pachatelem bílý učitel.“ (Rozhovor č. 2, obhájkyň)

Dalším důležitým faktorem mohou být místní vazby, protože policisté znají místní obyvatele, a pokud vědí, že určitá osoba má zákaz řízení, je pravděpodobnější, že ji zastaví.

Dva z dotazovaných advokátů popsali systémové předpojaté chování policistů vůči Romům, a to i v případech, kdy jsou Romové v pozici obětí trestných činů. Zaznamenali výrazné rozdíly v přístupu policistů ke způsobu, jakým řešili a vyšetřovali trestní oznámení v případech, u kterých se vyskytovaly romské a neromské oběti. Povšimli si, že policisté jsou spíše empatičtí vůči neromským stěžovatelům, zatímco k romským obětem se často chovají bez základní slušnosti.

Když přijdete na policejní stanici a oni vám řeknou: „Co tady chcete s těmi „čikány“?“, už od začátku víte, že spolupráce bude velmi problematická.“ (Rozhovor č. 15, obhájkyň - hovoří o obětech trestných činů)

⁶⁴ Například viz: romea.cz, *Přespolní mladík napadl v Sokolově romské dítě a pak i další Romy - policie situaci zklidnila a případ vyšetřuje, místní Romové s její reakcí spokojeni nejsou*. 25. července 2022. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/out-of-town-youth-assault-romani-child-and-then-other-roma-in-sokolov-czech-police-defused-the-conflict-and-are>.

⁶⁵ Romea.cz, Žatec. Dostupné na: <http://www.romea.cz/cz/stitek/zatec>.

„Samozřejmě existují skvělí policisté, státní zástupci a soudci, ale systém jako celek je prostě špatný. (Romům) se a priori nevěří, a priori se předpokládá, že si své neštěstí způsobili sami, (...) jejich trestní minulost se a priori počítá v jejich neprospěch, (...)“. (Rozhovor č. 15, obhájkyňe - hovoří o obětech trestných činů)

„Když přijdete na policejní stanici a oni vám řeknou: „Co tady chcete s těmi „cikány“?“, už od začátku víte, že spolupráce bude velmi problematická.“

Samozřejmě, že existují skvělí policisté, státní zástupci a soudci, ale systém jako celek je prostě špatný. (Romům) se a priori nevěří, a priori se předpokládá, že si své neštěstí způsobili sami, (...) jejich trestní minulost se a priori počítá v jejich neprospěch, (...)“.

Rozhovor č. 15, obhájkyňe - hovoří o obětech trestných činů

V rozhovorech zazněly informace o neoprávněném použití síly ze strany policie a je zřejmé, že u těchto incidentů nedošlo na řádné vyšetření. Jeden z advokátů také zmínil případ, kdy policista mimo službu zfackoval dva dvanáctileté romské chlapce za to, že kouřili na ulici. Úřady stížnost na policistu zamítly, zatímco jeden z romských chlapců byl spolu s rodiči poslán k sociálnímu orgánu kvůli kouření a hrubém chování k dospělým. Byl také zmíněn starší případ z let 2012-2013, ve kterém došlo na kontrolu romské rodiny ze strany policie. Po slovní přestřelce je policisté fyzicky napadli, spoutali a zatkli. Přestože byl incident zaznamenán na videonahrávce, došlo k zamítnutí stížností na policisty. Naopak tři Romové, kteří byli policisty napadeni, byli odsouzeni za napadení veřejného činitele. Obžalovaní se rozhodli proti rozsudku neodvolat, protože měli malou důvěru, že se jim dostane spravedlnosti u vyšších soudů.

Státní zástupci a soudci se mnohem méně shodovali v tom, že Romové zažívají diskriminaci ze strany policie. Někteří státní zástupci však byli schopni uvést příklady protiromských postojů. Jeden z nich se zmínil, že slyšel, jak si policisté tykají s osobami romského původu mimo soudní síň, ale že k této „srdečnosti“ v soudní síni dále nedochází.

„Možná se znali z dřívějšího setkání, ale přesto to vypadalo, jako by si (policista) prosazoval svou nadřazenost.“ (Rozhovor č. 13, státní zástupce)

Žádný ze státních zástupců, kteří byli dotazováni v rámci tohoto výzkumu, netvrdil, že by o etnickém profilování předem věděl. Po vysvětlení definice tři z nich připustili, že ze strany policie může právě k tomuto etnickému profilování docházet. Podle jednoho z respondentů sice policie může do jisté míry používat etnické profilování, ale jeho dopad je omezený, jelikož policie obvykle vyšetřuje trestné činy na základě trestních oznámení obětí (nebo jiných osob).

Státní zástupci

Objevily se zprávy o diskriminačních názorech ze strany rozhodovacích orgánů v oblasti trestní justice. Patří mezi ně i výroky státní zástupkyně JUDr. Zdeňky Galkové, která údajně použila jako zdroj důkazů rasistické webové stránky, obhajovala používání antisemitských projevů a nepodloženě kritizovala výzkum Amnesty International o diskriminaci romských dětí.⁶⁶ Přesto většina státních zástupců popřela, že by na státních zastupitelstvech docházelo k diskriminaci Romů. Většina dotazovaných státních zástupců tvrdila, že se při stíhání trestných činů etnicitou nezabývají a že etnicita pachatelů nehraje v jejich práci žádnou roli.

Jeden z respondentů však připustil, že postoje lidí pracujících ve státním zastupitelství odrážejí diskriminační postoje převládající ve společnosti. Pracovníci státních zastupitelství tyto postoje někdy vyjadřují zcela jasně, například v podobě stereotypních vtipů o Romech. Přestože tento respondent uznal existenci takových postojů, stále tvrdil, že diskriminační názory se v rozhodovacím procesu neodrážejí.

Přestože státní zastupitelství popírá diskriminaci Romů, z rozhovorů vyplynulo, že někteří státní zástupci mají na Romy škodlivé stereotypní názory. Několik z nich zmínilo, že romští obžalovaní mají tendenci lhát jako součást své strategie.

„Jsou to takoví „pohádkaři“, což může ovlivnit přístup trestního soudnictví k nim.“ (Rozhovor č. 17, státní zástupce)

Další respondent uvedl, že romští obžalovaní jsou obecně velmi emotivní. Dva respondenti zmínili, že typickou strategií obhajoby romských obžalovaných je obvinít policii, že je donutila vypovídat nebo že je policie proti nim zaujatá.

Romští respondenti a advokáti v omezené míře vyjádřili kritiku protiromské diskriminace, která mířila konkrétně na státní zástupce, avšak jeden advokát naznačil, že romští obžalovaní jsou někdy za podobné činy obviněni ze závažnějších trestných činů než obžalovaní neromského původu. Například romští obžalovaní byli častěji obviněni z loupeže než z krádeže.

⁶⁶ romea.cz, Český online deník chce potrestat státního zástupce za protiromské předsudky, 19. dubna 2016. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-online-daily-wants-public-prosecutor-disciplined-for-anti-romani-prejudice>.

Soudci

Všichni soudci, kteří byli dotazováni v rámci tohoto výzkumu, zcela popřeli, že by rasistické nebo diskriminační postoje měly jakýkoli vliv na jejich práci. Tvrdili, že etnická příslušnost nehraje v jejich rozhodování žádnou roli a že u romských obžalovaných není větší pravděpodobnost, že je soudci budou vnímat jako vinné než u ostatních, protože jim v takovém názoru brání zásada „presumpce nevinny“.

„Spravedlnost je slepá vůči barvě pleti.“ (Rozhovor č. 11, soudce)

„Během soudního řízení se na etnickou příslušnost nedíváme.“ (Rozhovor č. 8, soudce)

Jeden ze soudců připustil, že starší soudci mohou romským obžalovaným důvěřovat méně než ostatní, ale přičítal to spíše jejich „zkušenostem“ než diskriminaci nebo zaujatosti.

Romští respondenti, kteří se dostali do konfliktu se systémem trestní justice, popisovali jak pozitivní, tak negativní zkušenosti se soudci, a to v závislosti na soudu a/nebo konkrétním soudci. Ti, kteří měli negativní zkušenosti, vyprávěli o uspěchaných jednáních, při nichž měli pocit, že se málo přihlíží k jejich individuální situaci, a někteří měli podezření, že jejich případ byl předem rozhodnut a že výsledek u soudu nemají šanci ovlivnit.

„Soudce u prvoinstančního soudu byl skvělý, všechno vzal na vědomí, všechno vysvětlil. Soudci odvolacího soudu však měli své rozhodnutí předem připravené.“ (Rozhovor č. 21, romská respondentka)

„Soudce nechtěl vědět, proč nemohu platit výživné. Vše trvalo 5 až 10 minut.“ (Rozhovor č. 22, romský respondent)

Někteří zaznamenali skrytou nebo tichou podjatost soudců, povzdechnutí nebo pohledy soudců či obecně nepřátelské prostředí v soudní síni:

„Měli jste vidět ty poboršené pohledy.“ (Rozhovor č. 16, romská respondentka)

„Bylo to velmi nepříjemné. Nikdo nám nevěřil.“ (Rozhovor č. 21, romská respondentka)

Jeden z účastníků popsal verbální komunikaci mezi ním (jako svědkem) a soudcem takto:

„Jednou mě předvolali ke výsledku před soud v souvislosti s jedním případem. Neměl jsem tušení, o čem ten případ je... Ale soudce, když mě viděl vcházet do soudní síně, si povzdechl, a když jsem odmítl mluvit... Řekl mi: „Jestli jste odsud, tak víte, o čem ten případ je. Ještě se potkáme, tohle pro Vás nedopadne dobře.“ Netušil jsem proč, viděl jsem ho poprvé.“ (Rozhovor č. 23, romský respondent)

Většina dotazovaných advokátů popsala přístup soudců k romským obžalovaným jako profesionální, někdy výchovný nebo paternalistický. Menší část dotázaných však měla podezření, že někteří soudci mohou být vůči Romům vnitřně zaujatí nebo dokonce otevřeně zaujatí:

„Je to vidět z tváře soudce nebo soudkyně, když vstoupí do soudní síně.“ (Rozhovory č. 1 a 15, obhájci)

„Nemohu mluvit za všechny, ale z těch, které jsem potkala - at' už to byli policisté, státní zástupci nebo soudci - jich bylo hodně zaujatých.“ (Rozhovor č. 15, obhájkyň)

V několika případech advokáti zmínili negativní zkušenosti s některými soudci, jako je přerušování obžalovaného, příliš rychlá řeč, používání formálního jazyka a zamítání žádostí o důvěrné rozhovory mezi klientem a advokátem (rozhovor č. 1, obhájkyň). Někteří soudci byli naopak popisováni jako profesionální a pečliví při vysvětlování trestního řízení obžalovaným a ujišťovali se, že mu rozumí, případně používali jednodušší jazyk, aby se ujistili, že obžalovaný rozumí (rozhovory č. 1 a 6, obhájci).

„Mám také předsudky, například vstoupím do soudní síně a bojím se, že se soudce bude chovat jako rasista. Mé předsudky nebo obavy se pak promítají i do daného případu. Ale není tomu tak vždy, mám zkušenosti i s velmi korektními a profesionálními soudci.“ (Rozhovor č. 2, obhájkyň)

Čtyři respondenti měli podezření, že stereotypní vnímání Romů může mít vliv na rozhodování soudců. Čtyři advokáti se také shodli na tom, že soudci častěji považují romské obžalované za vinné než neromské.

„Myslím, že zásada „in dubio pro reo“ se v těchto případech jednoduše neuplatňuje.“ (Rozhovor č. 1, obhájkyň)

Advokáti a právní zastoupení

Z rozhovorů s romskými respondenty vyplynulo, že značná část romských obviněných má problémy s přístupem k právní pomoci. Většina romských respondentů uvedla, že v trestním řízení neměli obhájce, protože buď nevěděli, jak získat právní pomoc, nebo si ji nemohli dovolit. Jiní si stěžovali na neefektivitu advokátů, kteří jim byli přiděleni v rámci systému právní pomoci.

„V soudním řízení jsem neměl obhájce, ale ostatní obžalovaní ho měli. Já ho neměl, protože jsem nevěděl, jak na to.“ (Rozhovor č. 23, romský respondent)

„Můj partner dostal obhájkyňu ex offio, ale nebyli jsme s ní spokojeni, nic nedělala, o případ se nezajímala. Rozhodli jsme se, že si najdeme a zaplatíme vlastního advokáta.“ (Rozhovor č. 21, romská respondentka)

„Byl jsem tam sám, nevěděl jsem, jak se hájit.“ (Rozhovor č. 22, romský respondent)

Chybějící právní pomoc měla dopad i na spravedlivost trestního řízení. Někteří respondenti si vybavovali, že trestnímu řízení řádně nerozuměli, což jim značně ztížilo obhajobu.

„Některým částem řízení jsem nerozuměl, a když jsem se zeptal, soudce mi to vysvětlil, ale nebyl k tomu ochotný.“ (Rozhovor č. 23, romský respondent)

„Někteří Romové jsou v systému zcela ztraceni, bojí se zapojit do řešení svých problémů s úřady. Obecně platí, že Romové tahají před úřady za kratší konec, protože systému nerozumějí.“ (Rozhovor č. 16, romská respondentka)

Jedna romská respondentka uvedla, že její partner nemohl podat odvolání v trestní věci, protože mu nezbyly peníze na právní zastoupení.

Advokáti, s nimiž byl veden tento výzkum, se do značné míry shodli na tom, že romští obžalovaní mají potíže s přístupem k účinné právní pomoci.

Čtyři advokáti zdůraznili, že právní pomoc a právní zastoupení jsou pro romské obžalované obzvláště důležité, protože obecně mají omezené znalosti o systému trestního soudnictví a je pravděpodobné, že se setkají s diskriminací.

Chybějící právní pomoc měla dopad i na spravedlivost trestního řízení. Někteří respondenti uváděli, že trestnímu řízení řádně nerozuměli, což jim značně ztížilo možnost obhajoby.

„Někteří Romové jsou v systému zcela ztraceni, bojí se zapojit do řešení svých problémů s úřady. Obecně platí, že Romové tahají před úřady za kratší konec, protože systému nerozumějí.“

Rozhovor č. 16, romská respondentka

„Existuje obrovská potřeba bezplatného právního poradenství nebo zastupování romských obviněných nebo obecněji sociálně znevýhodněných. Mnoho našich klientů již má záznam v trestním rejstříku, a pokud se na tyto spisy podíváte podrobněji, zjistíte, že kdyby měli běžnou právní obhajobu, nebyli by vůbec stíháni, dostali by mírnější trest nebo by byli stíháni za jiný trestný čin. Například je zde mnoho mladých romských mužů ve věku kolem 30 let, kteří mají záznam v trestním rejstříku za násilné trestné činy spáchané v době, kdy jim ještě nebylo 18 let. Jednalo se o různé (hospodské, pouliční) rvačky, za které dostali podmíněné tresty odnětí svobody.“ (Rozhovor č. 15, obhájkyně)

Jeden z obhájců však se znepokojením uvedl, že žádosti o bezplatnou obhajobu⁶⁷ romských obžalovaných soudy často odmítají. Trestní soudy často nacházely „výmluvy“ pro odmítnutí právní pomoci romským obviněným, například pokud je obviněný mladý a zdravý a lze „očekávat“, že si vydělá dostatek peněz na to, aby si náklady na obhajobu v trestním řízení zaplatil ze svých zdrojů.

⁶⁷ § 33 odst. 2 trestního řádu. Bezplatná obhajoba je jiný institut než povinné právní zastoupení, které ve skutečnosti bezplatné není, protože náklady na právní zastoupení jsou později vymáhány po obžalovaných jako dluh vůči státu.

Objevily se také obavy ohledně kvality právní pomoci, zejména u státem ustanovených advokátů. Zatímco polovina advokátů, kteří se zúčastnili této studie, se domnívala, že obhájci poskytují stejnou úroveň pomoci a podpory všem klientům bez ohledu na to, zda jsou jmenováni státem nebo najímání soukromě, ostatní byli kritičtější a vzpomínali na případy, kdy byla Romům poskytnuta méně kvalitní právní pomoc.

„Mnoho advokátů jmenovaných ex offio nedbají, jak případ dopadne, a nebojují za své klienty. A zásadní problém je, že (Romům) nikdo nevěří.“ (Rozhovor č. 15, obhájkyne)

„Mám zkušenosti s předpojatým chováním obhájců v případech týkajících se Romů. Případu se vzdávají, obžalovaní Romové prostě nemají šanci. Existuje také souvislost s chudobou: čím chudší je obžalovaný, tím menší je šance na úspěch. Vše je vzájemně propojeno.“ (Rozhovor č. 2, obhájkyne)

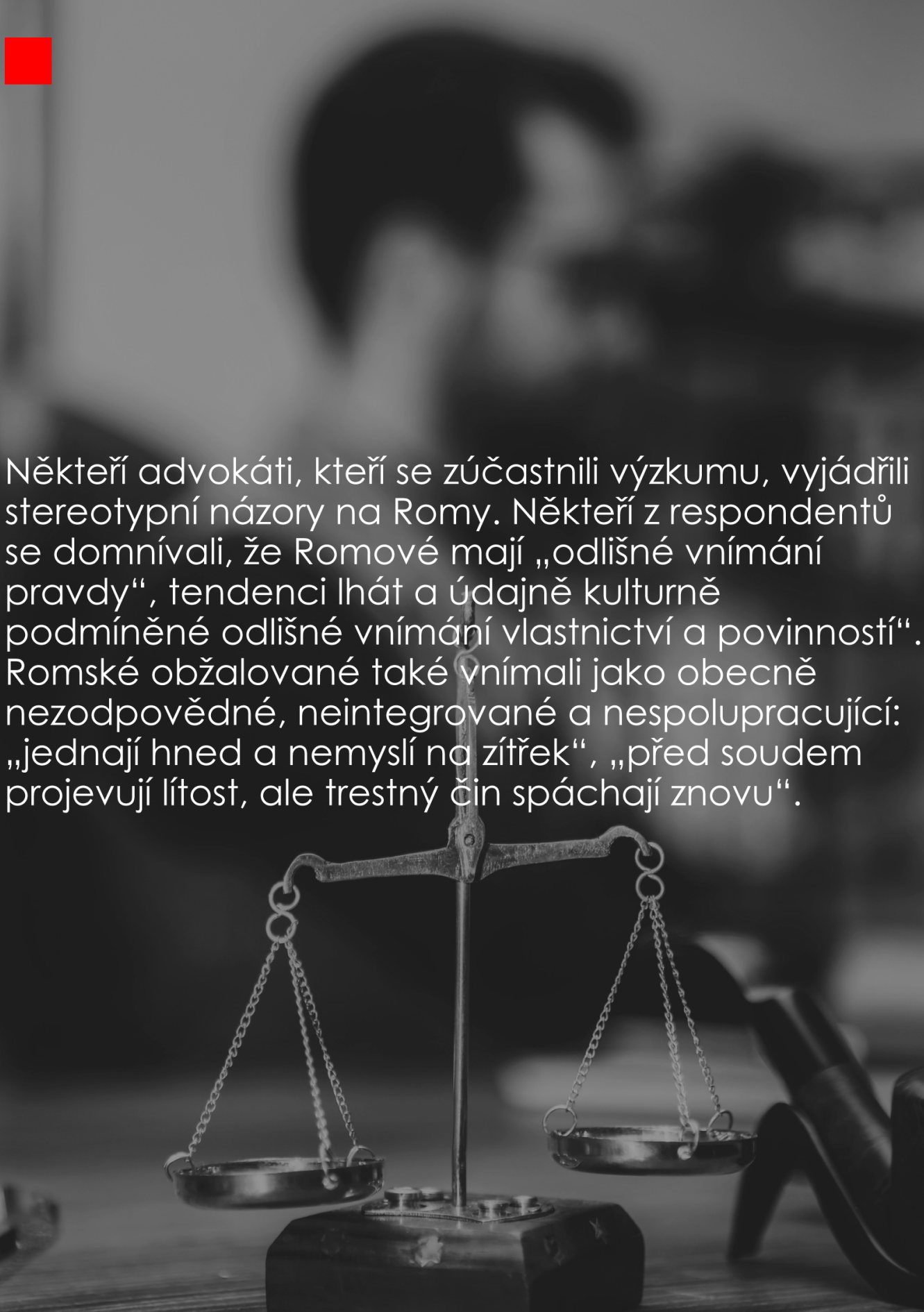
Jeden z advokátů také zmínil, že je obtížné vybudovat si důvěru u romských klientů, pokud je člověk jmenován jejich právníkem *ex offio*.

„Berou mě jako součást systému. Je těžší vybudovat si důvěru u obviněných Romů. Myslím, že je to kvůli jejich zkušenostem s jinými advokáty ex offio.“ (Rozhovor č. 2, obhájkyne)

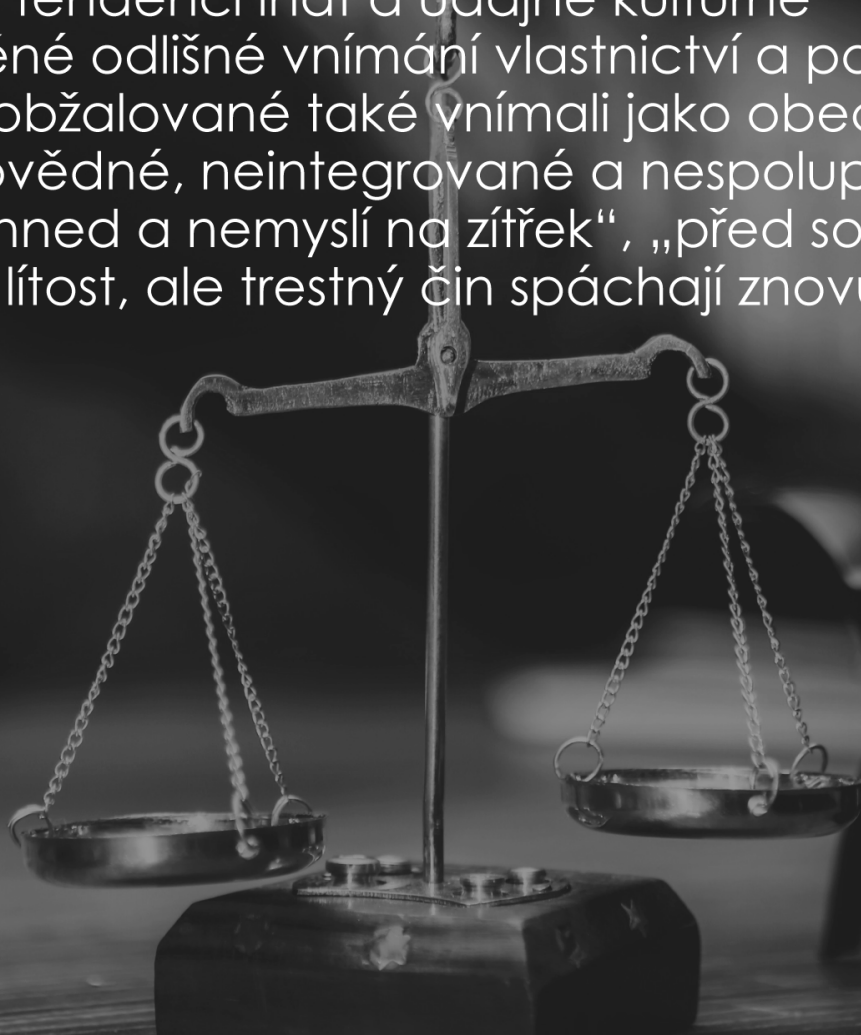
Rozhovory s obhájci také naznačily, že neúčinnost právní pomoci může být dána také diskriminačními postoji samotných advokátů. Někteří advokáti, kteří se zúčastnili výzkumu, vyjádřili stereotypní názory na Romy. Někteří respondenti se domnívali, že Romové mají „odlišné vnímání pravdy“, sklon ke lhaní a údajně kulturně podmíněné „jiné vnímání vlastnictví a povinností“. Romské obžalované také vnímali jako obecně nezodpovědné, neintegrované a nespolutracující: „jednají hned a nemyslí na zítřek“, „před soudem projevují lítost, ale trestný čin spáchají znovu“.

Nezdá se, že by šlo o ojedinělé příklady, ale o odraz širší kultury protiromské diskriminace v právnických profesích. Jeden z advokátů upozornil na mimořádně urážlivou karikaturu zveřejněnou v Bulletinu advokátní komory v roce 2006, která ukázala míru předsudků právě mezi advokáty. Karikatura zobrazovala advokáta v kanceláři a romskou rodinu, kterou tvořila matka se dvěma kojenci a pěti dětmi stojícími kolem advokátova stolu. Na vyobrazení je napsáno: „Nemám čím platit, pane doktore. Nechám vám tady pár dětí... vyberte si.“

Diskriminační postoje některých advokátů byly zjištěny i u dalších pracovníků trestního soudnictví. Jeden ze státních zástupců připomněl případ, kdy obhájce odmítl zastupovat obžalovaného Roma jen kvůli jeho etnickému původu.

Někteří advokáti, kteří se zúčastnili výzkumu, vyjádřili stereotypní názory na Romy. Někteří z respondentů se domnívali, že Romové mají „odlišné vnímání pravdy“, tendenci lhát a údajně kulturně podmíněné odlišné vnímání vlastnictví a povinností“. Romské obžalované také vnímali jako obecně nezodpovědné, neintegrovane a nespolupracující: „jednají hned a nemyslí na zítřek“, „před soudem projevují lítost, ale trestný čin spáchají znovu“.

Výsledky trestních řízení

Vzhledem k tomu, že v České republice neexistují etnicky členěné údaje o trestním soudnictví, je obtížné posoudit, zda má společenská diskriminace Romů nějaký dopad na výsledky trestních řízení. Z rozhovorů s Romy, obhájci a rozhodujícími činiteli v oblasti trestního soudnictví však vyplynulo, že existuje společný názor, že výsledky trestních řízení jsou rozdílné, což je způsobeno jak předsudky, tak zákony a politikami, které mají na Romy nepřiměřený dopad.

Vazební stíhání

Dotazovaní nebyli schopni potvrdit, že romští obvinění jsou častěji zadržováni ve vyšetřovací vazbě, ale zejména někteří obhájci, státní zástupci a soudci připouštěli, že socioekonomické faktory, mezi které patří chybějící trvalé bydliště nebo nezaměstnanost, mohou vést k nepřiměřenému počtu Romů ve vyšetřovací vazbě. Mezi faktory, které přispívají k pravděpodobnosti vzetí osoby do vyšetřovací vazby, bylo uvedeno také pokračování nebo opakování trestné činnosti.

Podle jiných jsou romští obvinění vnímáni jako méně důvěryhodní, což může hrát roli při rozhodování o vazbě. Podle jednoho z respondentů „se úřady méně zdráhají zasahovat do práv Romů než ne-Romů, pokud jde o odnětí svobody“ (rozhovor č. 2, obhájkyň). V některých případech se však zdálo, že protiromské předsudky podporují propouštění před projednáním případu u soudu. Jeden z obhájců zmínil případ, kdy soudce odmítl nařídit vazební stíhání romského obviněného, který ohrožoval rodinu nožem, s tím, že „v některých etnických komunitách je takové chování normální“.

Trestání

Mezi respondenty, zejména mezi romskými respondenty a obhájci, převládal názor, že romští obžalovaní dostávají přísnější tresty. Ačkoli se zdálo, že několik respondentů se domnívá, že je to způsobeno přímou diskriminací, jiní obviňovali předpisy o ukládání trestů a socioekonomické faktory, které v této oblasti vedou k rozdílným výsledkům.

Někteří obhájci vyjádřili názor, že romští obžalovaní dostávají přísnější tresty kvůli předsudkům, a dokonce uvedli příklady jasně diskriminačních rozhodnutí o trestu.

„Lidé často říkají, že Romové nejsou za své zločiny trestáni. Podle mých zkušeností je to přesně naopak, jsou trestáni velmi tvrdě.“ (Rozhovor č. 1, obhájce)

„... dostal nepodmíněný trest odnětí svobody za krádež, přestože byl stíhán poprvé. Myslím, že za tím musely být nějaké předsudky...“ (Rozhovor č. 2, obhájkyň)

„Podle mých zkušeností státní zástupci vždy usilují o odsouzení bez ohledu na okolnosti. Jakýkoli jiný výsledek považují za neúspěch.“ (Rozhovor č. 2, obhájce)

Případová studie:

Během rozhovorů byl popsán případ, kdy se romský pár dostal do potyčky se skupinou neonacistů. Rom byl stíhán za to, že údajně dvakrát až čtyřikrát udeřil ženu pěstí (žena utrpěla pouze malou modřinu na rtu), a tři neonacisté byli stíháni za napadení jeho přítelkyně. Soudce, který soudil Roma, odmítl argument, že kdyby obžalovaný ženu skutečně udeřil, jak tvrdí, jelikož by utrpěla vážnější zranění, a odmítl v tomto ohledu zadat vypracování znaleckého posudku. Rom byl odsouzen za pokus o ublížení na zdraví a výtržnictví a dostal trest odnětí svobody s podmíněným odkladem v délce 18 měsíců. Tři obžalovaní neonacisté byli zproštěni obvinění z výtržnictví a ublížení na zdraví.

Objevily se však i názory advokátů, že nadměrné uvěznění romských obžalovaných není způsobeno pouze předsudky soudců, ale také předpisy o ukládání trestů, které mají na Romy nepřiměřený dopad. Advokáti a soudci vyjádřili obavy ohledně předpisů o ukládání trestů v případech opakovaných krádeží. Podle trestního zákoníku může být osoba, která byla v posledních třech letech odsouzena za krádež (bez ohledu na závažnost trestného činu), odsouzena k trestu odnětí svobody na šest měsíců až tři roky.⁶⁸ V praxi to znamená, že se člověk může dostat do vězení za to, že ukradl bochník chleba v supermarketu.⁶⁹

Téměř všichni obhájci a soudci vnímali tuto právní úpravu jako zbytečně přísnou a nespravedlivou, protože ve skutečnosti kriminalizuje chudobu. Jeden z respondentů označil tento právní předpis za „ustanovení pro Cikány“, ale poté své tvrzení opravil a uvedl, že se jedná spíše o ustanovení pro chudé, „ustanovení pro Jean-Val-Jeany“.

„Byl to populistický požadavek kriminalizovat Romy, kriminalizovat chudé.“ (Rozhovor č. 2, obhájkyň)

„Toble je prostě zlo. Je to kolotoč, který nikdy neskončí.“ (Rozhovor č. 15, obhájkyň)

„Velmi často se zabýváme § 205 odst. 2 trestního zákoníku, což znamená opakované krádeže. Legislativní nastavení je nešťastné.“ (Rozhovor č. 10, soudkyně)

Tento problém se ještě zhoršil během pandemie nemoci COVID-19, kdy maximální trest za opakované krádeže dosáhl až osmi let vězení.⁷⁰ Soudci a advokáti vyjádřili obavy,

⁶⁸ § 205 odst. 2 trestního zákoníku.

⁶⁹ Viz například zpráva zveřejněná policií: <https://www.policie.cz/clanek/ukradl-cervene-papricky-a-dva-rohliky.aspx>.

⁷⁰ Viz případ, který nedávno zveřejnila mainstreamová média: <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/muz-v-brne-ukradl-5-housek-dostal-15-roku-vezeni-40329864>.

Advokáti a soudci vyjádřili obavy ohledně zákonů o trestech za opakované krádeže. Podle trestního zákoníku může být osoba, která byla v posledních třech letech odsouzena za krádež (bez ohledu na závažnost trestného činu), odsouzena k trestu odnětí svobody na šest měsíců až tři roky.

V důsledku toho se může stát, že člověk může jít do vězení za to, že ukradl bochník chleba v supermarketu.

Téměř všichni obhájci a soudci vnímali tuto právní úpravu jako zbytečně přísnou a nespravedlivou, protože ve skutečnosti kriminalizuje chudobu.

že opakované krádeže spáchané za výjimečného stavu kvůli nemoci COVID-19 vedly k nepřiměřeně dlouhým trestům. Jeden z respondentů zmínil nedávný případ romského obžalovaného, který byl souzen za krádež základních potravin (např. mouky či oleje) a který by přišel o práci, i kdyby mu byl uložen nepodmíněný trest. Jiný respondent zmínil případ, kdy romská dívka skončila za krádež oblečení v obchodě během výjimečného stavu s trestní sazbou odnětí svobody v délce od 2 do 8 let.

V rozhovorech se rovněž zdůraznilo riziko, že u romských obžalovaných je menší pravděpodobnost, že dostanou trest nespojený s odnětím svobody. Několik soudců v rozhovorech přiznalo, že alternativní tresty, jako je domácí vězení a peněžitý trest, se v případech romských obžalovaných často neukládají kvůli ekonomickým potížím, kterým mnozí z nich již čelí. Bylo však také naznačeno, že Romové jsou někdy odsouzeni k trestu odnětí svobody kvůli předsudku, že jim nelze důvěřovat. Jeden ze státních zástupců uvedl, že státní zástupci často využívají tzv. odklony od trestního stíhání (nejčastěji se jedná o zastavení trestního stíhání za splnění určitých podmínek týkajících se budoucího jednání), ale pokud jde o romské obviněné, „je to problematické“, protože jim chybí motivace podmínky splnit.

Většina romských respondentů nebyla schopna potvrdit, zda jsou Romům ukládány přísnější tresty, několik z nich však uvedlo, že tresty odnětí svobody mají vážný dopad jak na romské

vězně, tak na jejich rodiny. Tři romští respondenti měli zkušenost s příbuzným ve výkonu trestu odnětí svobody. Nejčastěji zmiňovali narušení rodinných vztahů, dlouhé trvání a bezvýchodnost trestu odnětí svobody, omezení návštěv během pandemie a neochotu vězeňské stráže vyhovět jejich žádostem. Dva příbuzní romského respondenta měli ve vězení možnost pracovat, avšak příbuzný třetího respondenta měl v této oblasti problémy kvůli svému zdravotnímu stavu.

„Můj otec je v současné době ve vězení. Vím, že není svatý, ale dělal, co musel, aby uživil rodinu. Je nemocný, trpí cukrovkou a vysokým krevním tlakem, ale chtěl by pracovat. Nedokáže sedět 23 hodin denně, škodí to jeho psychickému zdraví. Dokonce dostal od lékaře potvrzení, že může pracovat. Předal jej vězeňské strážci, ale od té doby se neozvali. Už je to měsíc, volal jsem tam a slíbili mi, že se na to podívají.“ (Rozhovor č. 23, romský respondent)

„Můj partner je už tři a půl roku ve vězení za neplacení výživného. Mám šest dětí, opakovaně jsme žádali soudce o předčasné propuštění nebo alespoň o propuštění na několik dní, ale vše marně. Nic tu není poctivého.“ (Rozhovor č. 26, romská respondentka)

„Můj partner je ve vězení, pracuje a tak, ale mají špatného ředitele. Nyní, když jsou návštěvy omezené, existuje Skype, ale teprve teď jsme konečně dostali datum. Ale jak to mám vysvětlit dětem, jsou starší a zapomínají.“ (Rozhovor č. 26, romská respondentka)

„Můj partner musel loni do vězení. Je to daleko, snažíme se ho nechat přeložit, aby mohl vidět svou vnučku. Snáší to velmi těžce.“ (Rozhovor č. 21, romská respondentka)

Řetězení trestních příkazů

Několik advokátů a soudců vyjádřilo obavy z „řetězení“ trestních příkazů a z toho, že vedou k nespravedlivému nebo zbytečnému věznění Romů. Trestní příkazy jsou soudní rozhodnutí vydaná ve zjednodušeném řízení bez veřejného soudního jednání.⁷¹ Vydáním trestního příkazu může soud uložit podmíněný trest odnětí svobody až na jeden rok nebo řadu dalších trestů, jako jsou veřejně prospěšné práce, peněžitý trest nebo domácí vězení. Tyto tresty lze uplatnit, pokud obžalovaný znovu spáchá trestný čin. Pokud je obžalovanému uloženo několik podmíněných trestů, lze všechny tyto tresty uplatnit současně. To může vést až k několikaletému trestu odnětí svobody za poměrně drobnou, ale opakovanou trestnou činnost (např. krádeže nebo neplacení výživného).

Advokáti uvedli, že obžalovaní nemají vždy přehled o předchozích trestních příkazech. Podle některých obviněných Romové nevnímají trest uložený trestním příkazem jako „trestní sankci“, protože neprobíhá soudní jednání („dostanou jen papír a nevědí, co to znamená“).

⁷¹ § 314e a následující trestního řádu.

Často nepodávají proti trestnímu příkazu opravní prostředky, protože to by vyžadovalo účast na soudním jednání.

Někteří advokáti hodnotili tento postup pozitivně, protože „dává obžalovaným šanci tím, že je neposílá do vězení“. Jiní advokáti však vyjádřili obavy, že systém upřednostňuje zájmy nákladové efektivity před právy obžalovaných.

„V první fázi lze vydat nějaké trestní příkazy, dostanou například podmíněný trest odnětí svobody, neodvolají se proti němu, pak je tu opakovaná trestná činnost a dostanou nepodmíněný trest odnětí svobody. (...) Je to velmi chaotické, někdy je to těžké i pro mě jako pro advokátku to sledovat.“ (Rozhovor č. 1, obhájkyň)

„Vše se láme s prvním nepodmíněným trestem odnětí svobody.“ (Rozhovor č. 5, obhájce)

Soudci rovněž vyjádřili obavy ohledně řetězení trestních příkazů. Podle jednoho z respondentů některé soudy, zejména ve velkých městech, příkazy vydávají rutinně a obžalovaní nesledují svůj trestní rejstřík.

Možná řešení a slibné postupy

Zdá se, že existuje jen velmi málo příkladů celostátních iniciativ nebo programů, které jsou zaměřeny na řešení diskriminace Romů nebo na zlepšení důvěry romských komunit v systém trestního soudnictví. Podle všeho několik málo existujících iniciativ se soustředí na policii a nezdá se, že by se prioritně zaměřovaly na odstranění diskriminace.

Oběti trestných činů z nenávisti

Slibný vývoj lze sledovat v oblasti obětí trestných činů z nenávisti. Dne 15. prosince 2021 podepsali Klára Kalibová, ředitelka organizace In IUSTITIA⁷², a Tomáš Lerch, ředitel Krajského ředitelství policie hl. m. Prahy⁷³, dohodu o spolupráci ve prospěch obětí trestných činů z nenávisti. Díky této dohodě budou mít oběti těchto trestných činů rychlejší přístup k odborné pomoci. Pokud se policie setká s obětí trestného činu z nenávisti, nabídne jí poradenské služby organizace In IUSTITIA a se souhlasem oběti poskytne kontaktní údaje oběti poradenskému centru. Jedná se o první dohodu svého druhu uzavřenou mezi poradenským centrem pro oběti trestných činů z nenávisti a policií. Podobné dohody se běžně uzavírají například ve prospěch obětí domácího zneužívání nebo sexuálního násilí.⁷⁴

Policejní specializace

V České republice se objevily některé iniciativy na zlepšení vztahů mezi policií a romskými komunitami, avšak není jasné, zda jsou určeny k odstranění diskriminačního zacházení s romskými podezřelými a obviněnými. V roce 2009 zřídila česká vláda v rámci městské policie speciální jednotky, tzv. asistenty prevence kriminality. Cílem těchto jednotek je zvýšit bezpečnost v sociálně vyloučených lokalitách a jejich okolí, eliminovat rizika společenské škodlivosti, předcházet extremisticky motivovaným útokům a podporovat nerepresivní jednání policie.⁷⁵ Na každém krajském policejním oddělení byla také zřízena pozice styčného důstojníka pro menšiny.⁷⁶ Nedávno Ministerstvo vnitra ČR přijalo „Strategii práce policie ve vztahu k menšinám do roku 2020“.⁷⁷

⁷² Dostupné na: <https://in-ius.cz/>.

⁷³ Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/policie-cr-en-english-about-us.aspx>.

⁷⁴ Romea.cz, *Česká nevládní organizace podepsala s policií dohodu o spolupráci ve prospěch obětí trestných činů z nenávisti*, 15. prosince 2021. Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-ngo-signs-agreement-with-police-to-cooperate-for-the-benefit-of-bias-crime-victims>.

⁷⁵ Další informace jsou k dispozici na: <https://www.mvcr.cz/clanek/informace-o-projektu-asistent-prevence-kriminality.aspx>.

⁷⁶ Další informace jsou k dispozici na: <https://www.mvcr.cz/clanek/preventivni-aktivity-policie-cr-v-kontextu-problematiky-socialni-exkluze.aspx>.

⁷⁷ Ministerstvo vnitra ČR, *Strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k menšinám do roku 2020*. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/strategie-pro-praci-policie-cr-ve-vztahu-k-mensinam-do-roku-2020.aspx>.

Školení

Z rozhovorů vyplynulo, že ačkoli pro některé pracovníky v oblasti trestního soudnictví bylo k dispozici školení v oblasti boje proti diskriminaci, a ačkoli nebylo rozšířené, většina se shodla na tom, že by takové školení bylo užitečné.

Jeden advokát a tři státní zástupci uvedli, že absolvovali školení o diskriminaci, včetně školení zaměřeného na Romy. Podobné školení neabsolvoval žádný ze soudců. Nadto někteří advokáti vyjádřili znepokojení nad nedostatečnou odbornou přípravou policistů a poznamenali:

„Proběhlo jen velmi málo (pilotních) školení a v současné době v rámci přípravy policistů neprobíhají žádná školení o závažnosti diskriminace a citlivosti.“ (Rozhovor č. 15, obhájkyně)

Etnické údaje

Názory na přínosy a rizika sběru etnických údajů se u všech kategorií dotazovaných lišily. Dva z romských respondentů uvedli, že by měli obavy ze shromažďování etnických údajů v systému trestního soudnictví. (Rozhovor č. 27, romská respondentka) Naopak další dva respondenti by ze sběru etnických údajů obavy neměli. „Nemám obavy. Jen „gadžové“ (ne-Romové) si myslí, že máme výjimky. Nemáme žádné výjimky.“ (Rozhovor č. 26, romská respondentka)

Obavy ze shromažďování údajů o etnické příslušnosti vyjádřilo pět advokátů. Důvody těchto obav byly různé: jeden respondent poukazoval na riziko zneužití ze strany úřadů a podle jiného by shromažďování takových údajů bylo považováno za urážlivé. Dva respondenti poukázali na to, že podle jejich názoru nejsou české orgány na sběr etnických dat připraveny (nedostatečné školení, metodika, předsudky v systému). Tři z respondentů uvedli, že by shromažďování etnických údajů v systému trestního soudnictví uvítali.

Čtyři z dotazovaných státních zástupců by měli zájem o shromažďování etnických údajů v rámci systému trestního soudnictví, což by podle dvou respondentů mohlo pomoci odbourat stereotypy, že většinu trestných činů páchají Romové. Tři respondenti se domnívali, že sběr etnických údajů není nutný.

Všichni soudci vyjádřili obavy ze shromažďování etnických údajů (z důvodu možného zneužití nebo praktických obav, mezi které patří metodika a způsob, jakým by se údaje shromažďovaly v praxi). Dva respondenti se však domnívali, že by bylo zajímavé takové údaje shromažďovat, protože by mohly pomoci vyvrátit společenský mýtus o vyšší kriminalitě romské populace. Na druhou stranu dva respondenti vyjádřili názor, že shromažďování etnických údajů v systému trestního soudnictví by nemělo žádnou přidanou hodnotu.

Doporučení romských respondentů

Romští respondenti vyjádřili různé názory na možná řešení protiromské diskriminace v systému trestního soudnictví. Někteří respondenti byli optimističtí a věřili, že existují způsoby, jak změnit postoje a s předsudky se vypořádat.

„Řešení vidím v chytrých lidech, školeních a podávání stížností.“ (Rozhovor č. 23, romský respondent)

Konkrétní návrhy zahrnovaly zvýšení právní pomoci, romské mentory nebo asistenty v rámci systému trestní justice, dlouhodobé projekty na podporu romských obviněných a jiné a cílenější tresty:

„Advokáti by nám určitě pomohli. Systém neznáme.“ (Rozhovor č. 21, romská respondentka)

„Projekty jsou vždy jen krátkodobé a nikdo se neptá, co bude po jejich skončení.“ (Rozhovor č. 16, romská respondentka)

„Pomohou romští asistenti nebo mentoři, a to i v probační službě. Budou moci obžalovaným vysvětlit, jak systém funguje, a ti pak budou mít větší důvěru v úřady.“ (Rozhovor č. 16, romská respondentka)

„Dala bych jim jiné tresty, dala bych jim práci.“ (Rozhovor č. 16, romská respondentka)

Na druhou stranu někteří respondenti neviděli řešení tohoto problému:

„To není možné vyřešit. Pokud dostanete trest a musíte si ho odpykat. Je to váš problém.“ (Rozhovor č. 26, romská respondentka)

„Mohli bychom se natřít na bílo.“ (Rozhovor 25, romský respondent)

Závěr

Tato výzkumná zpráva přináší další důkazy o tom, že Romové v České republice jsou častěji etnicky profilováni a vtahováni do systému trestního soudnictví než občané neromského původu. Z výzkumu, který ERRC a jeho partneři provedli ve čtyřech zemích, vyplývá u zadržených Romů existuje menší pravděpodobnost, že se jim dostane odpovídajícího právního zastoupení a naopak větší pravděpodobnost, že budou drženi ve vyšetřovací vazbě a odsouzeni k trestu odnětí svobody, než u jejich neromských protějšků.⁷⁸ Tato nejnovější zpráva je jasným a střízlivým potvrzením toho, že navzdory všem protestům státních zástupců a popírání ze strany soudců dochází v českém systému trestního soudnictví k rasovým předsudkům.

Hloubku této předpojatosti jasně ukázali někteří advokáti, kteří se výzkumu zúčastnili a kteří otevřeně vyjádřili stereotypní rasistické představy, že Romové, které vnímají jako obecně impulzivní, nezodpovědné, neintegrováné a nespolupracující, mají „odlišné vnímání pravdy“ a sklon ke lhaní a že mají kulturně podmíněné vnímání vlastnictví a povinností, které je v rozporu s většinovou společností, a proto je u nich pravděpodobné, že budou opakovaně páchat trestnou činnost. Tyto postoje odrážejí rozšířenost anticiganismu ve společnosti, kde jsou Romové označováni za „nepřízřusobivé“. Výsledky výzkumu osvětlují, jak jsou rasistické předsudky zakořeněné a zaběhnuté v systému trestního soudnictví, v němž se Romům dostává jen velmi málo spravedlnosti.

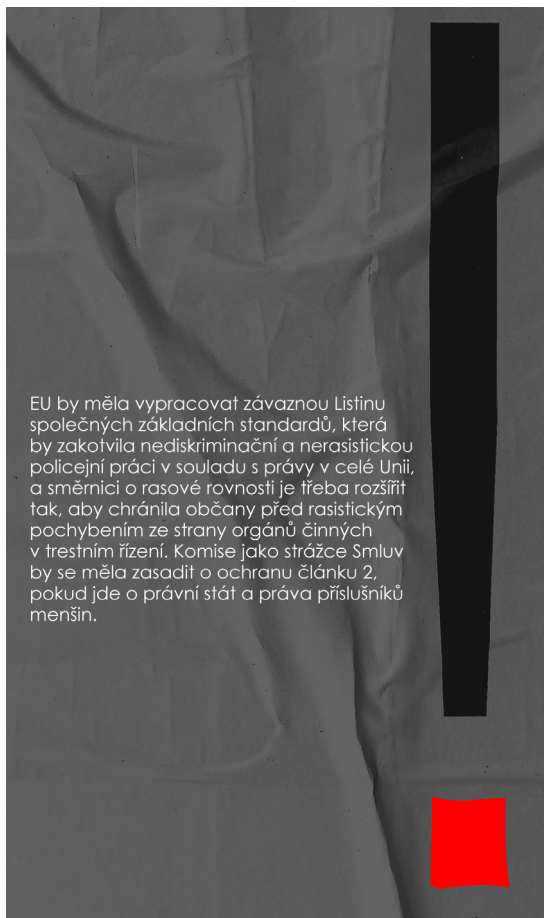
Navzdory desítkám let doporučení, jak odstranit rasové předsudky v justici a policii, zůstávají vyhlídky na smysluplnou reformu trestního soudnictví v České republice a dalších členských státech EU s početnou romskou populací stejně vzdálené jako kdykoli předtím. Oficiální popírání rasismu ze strany vnitrostátních orgánů a neustálé odklony ze strany orgánů EU brání jakýmkoli vážným pokusům o odstranění systémové diskriminace Romů v rámci evropských systémů trestního soudnictví.

Výslovné uznání Evropské komise v jejím novém rámci pro začleňování Romů, že anticiganismus má kořeny ve veřejných institucích a že protiromský rasismus je spíše systémový než pouhým souhrnem předsudků neuvážlivých jednotlivců, je stejně tak vítané jako opožděné.⁷⁹ Ačkoli primární odpovědnost za policejní dohled a výkon spravedlnosti leží na jednotlivých členských státech, z důkazů uvedených v této zprávě vyplývá, že v České republice je zjevně zapotřebí, aby EU vykonávala dohled a přijímala nezbytná opatření a reformy k zajištění justice bez projevů rasismu. Má-li se přístup Romů ke spravedlnosti v České republice i v celé Evropě stát skutečností, je třeba na úrovni EU přijmout opatření, která přesahují současné úsilí:

- EU by měla vypracovat závaznou Chartu společných základních standardů, která by zakotvila nediskriminační a nerasistickou policejní práci v souladu s právy v celé Unii, a směrnice o rasové rovnosti by měla být rozšířena tak, aby chránila občany před rasi-

⁷⁸ Česká republika, Slovensko, Srbsko a Severní Makedonie.

⁷⁹ Evropská komise, *Nový strategický rámec EU pro rovnost, začleňování a účast Romů (celý balíček)*, Brusel, 7. října 2020. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/publications/new-eu-roma-strategic-framework-equality-inclusion-and-participation-full-package_en.

EU by měla vypracovat závaznou Listinu společných základních standardů, která by zakotvila nediskriminační a nerasistickou policejní práci v souladu s právy v celé Unii, a směrnicí o rasové rovnosti je třeba rozšířit tak, aby chránila občany před rasistickým pochybením ze strany orgánů činných v trestním řízení. Komise jako strážce Smluv by se měla zasadit o ochranu článku 2, pokud jde o právní stát a práva příslušníků menšin.

stickým pochybením ze strany orgánů činných v trestním řízení. Komise jako strážce smluv by se měla zasadit o ochranu článku 2, pokud jde o právní stát a práva příslušníků menšin.⁸⁰

■ Pokud jde o etnické profilování, formulace obsažená v doporučení členským státům v akčním plánu EU proti rasismu o „běžném a legitimním používání profilování“ je nejednoznačná a lze ji vykládat jako „doporučení neprovádět žádné zásadní změny“. Vlády by měly dostat jasnější vzkaz, který vychází z obecného politického doporučení ECRI č. 11, „že rasové profilování představuje specifickou formu rasové diskriminace a musí být výslovně zakázáno zákonem“.

Z mnoha doporučení vnitrostátním orgánům jsou pro zajištění přístupu Romů ke spravedlnosti klíčová následující doporučení, která je třeba znovu zopakovat:

■ Stížnostmi týkajícími se diskriminace by se měly zabývat nezávislé mechanismy s dostatečnými pravomocemi a zdroji pro účinné vyšetřování

obvinění z diskriminačního chování pracovníků trestního soudnictví a policistů a pro postihování pachatelů. Tyto mechanismy musí být snadno dostupné všem stěžovatelům bez ohledu na jejich finanční možnosti a neměly by mít příliš vysoké důkazní požadavky pro zahájení vyšetřování.

- Sankce vůči pachatelům musí odpovídat závažnosti jejich jednání a musí být navrženy tak, aby v budoucnu zabránily podobným případům. Státní orgány by měly uložit orgánům činným v trestním řízení zákonnou povinnost podporovat rovnost a předcházet rasové diskriminaci při výkonu svých funkcí a oběti, které podají stížnost, je třeba chránit před zastrašováním a odvetnými opatřeními ze strany policistů.

⁸⁰ Článek 2 Smlouvy o Evropské unii uvádí, že Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Dostupné na: https://lexpparency.org/eu/TEU/ART_2/.

